

Umestitev slovenskega znakovnega jezika v šolski sistem – Analiza podatkov o vključenosti gluhih in naglušnih odraslih v programih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja

ZAKLJUČNO POROČILO

Avtorici: mag. Jasmina Mirčeva (nosilka naloge), dr. Mirna Macur

Financer projekta: Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje

Ljubljana, ACS, 2024

Naslov projekta: Umestitev slovenskega znakovnega jezika v šolski sistem – Analiza podatkov o vključenosti gluhih in naglušnih odraslih v programih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja

Naročnik: Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje

Financer: Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje

Vodja projekta: mag. Jasmina Mirčeva

Avtorici: mag. Jasmina Mirčeva, dr. Mirna Macur

Jezikovni pregled: Jasmina Spahalić

Ustanova: Andragoški center Slovenije

Elektronska izd.:

<https://www.acs.si/digitalna-bralnica/umestitev-slovenskega-znakovnega-jezika-v-solski-sistem/>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
[COBISS.SI](#)-ID [179435779](#)
ISBN 978-961-7116-51-9 (PDF)

Kazalo

1	Uvod	1
1.1	Aktualnost	1
1.2	Nacionalna izhodišča	2
1.3	Namen in cilji naloge	6
2	Teoretična izhodišča in nekatere mednarodne smernice	10
2.1	Teoretična izhodišča	10
2.2	Švedska in ZDA	11
2.3	Norveška	13
2.4	Danska	16
2.5	Francija	17
2.6	Priložnosti za Slovenijo	17
3	Metodologija	19
3.1	Kvantitativna metodologija	19
3.2	Kvalitativna metodologija	20
3.1.1	Metode in tehnike zbiranja podatkov	20
3.1.2	Opis merskega instrumenta	21
3.1.3	Opis vzorca	22
3.1.4	Metode obdelave podatkov	22
4	Rezultati	23
4.1	Rezultati kvantitativne analize	23
4.1.1	Analiza udeležbe gluhih in naglušnih odraslih v programih osnovnošolskega, srednješolskega in neformalnega izobraževanja na ljudskih univerzah	23
4.1.2	Analiza udeležbe gluhih in naglušnih odraslih v programih srednješolskega izobraževanja	26
5	Rezultati kvalitativne analize	31
5.1	Formalno izobraževanje	31
5.2	Neformalno izobraževanje	36
5.3	Ozaveščanje in podpora	39
6	Sklepne ugotovitve in predlogi	46
	Literatura in viri	53
	Priloga 1a – anketa za srednje šole	56
	Priloga 1b – anketa za Ljudske univerze	60
	Priloga 2 – merski instrument fokusne skupine dne 18. 10. 2023	64

1 Uvod

1.1 Aktualnost

Naloga Analiza podatkov o vključenosti gluhih in naglušnih odraslih v programih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja je posebna naloga Andragoškega centra Slovenije (ACS). Ta je sestavni del širšega projekta Umetitev slovenskega znakovnega jezika v šolski sistem, ki jo v letih 2022 in 2023 vodi Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje (MVI).

Težave s sluhom zajemajo velik del svetovnega prebivalstva in naraščajo s staranjem prebivalstva. Po podatkih, ki jih na svoji spletni strani navaja Svetovna zdravstvena organizacija (World Health Organisation - WHO, 2021), ima težave s sluhom 466 milijonov ljudi oziroma 5 % svetovnega prebivalstva. Od teh je otrok 34 milijonov, več kot 400 milijonov pa je odraslih. WHO napoveduje, da bo do leta 2050 na svetu živel 900 milijonov ljudi z izgubo sluha.

Izobraževanje gluhih in naglušnih oseb je temeljna človekova pravica, ki jo spodbujajo mednarodne organizacije npr. Združeni narodi - ZN (Konvencija o pravicah invalidov, 2008), UNESCO (Deklaracija Marrakech, 2022) in EU (Evropska strategija o invalidnosti za obdobje 2010–2020, 2010). Med osmimi področji Evropske strategije o invalidnosti (dostopnost, sodelovanje, enakost, zaposlovanje, izobraževanje in usposabljanje, socialna zaščita, zdravje in zunanji ukrepi) je namreč izobraževanje in usposabljanje gluhih in naglušnih oseb. V skladu s Konvencijo o pravicah invalidov, invalidi, med katerimi so tudi gluhi in naglušni posamezniki, morajo biti ustrezno vključeni v sistem splošnega izobraževanja, nudena pa jim mora biti tudi individualna podpora. Evropska komisija preko Akcijskega načrta Sveta Evrope podpira cilj »vključujoče in kakovostno izobraževanje in usposabljanje invalidov«. Ta naj bi pripomogla k izboljševanju kakovosti izobraževanja te skupine, k seznanjenosti s priložnostmi za izobraževanje in spodbujala udeležbo v vseživljenjskem učenju. Mednarodne organizacije in dokumenti navajajo pomembnost ustvarjanja podlage za vključujoče izobraževanje za invalide, s primernimi prilagoditvami in storitvami podpore, ki jo izvajajo ustrezno usposobljeni strokovni delavci (80 let organiziranega delovanja gluhih in naglušnih na Slovenskem, 2011).

1.2 Nacionalna izhodišča

Slovenija, ki je pravna in socialna država, namenja posebno pozornost zagotavljanju enakopravnega uživanja vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin invalidov, kar je zapisano v Ustavi Republike Slovenije (1991). Država se je zavezala, da bo vodila aktivno invalidsko politiko in v njenem okviru sprejela različne ukrepe s ciljem izboljšati položaj invalidov v družbi. Zakon o socialnem vključevanju invalidov (ZSVI, 2018) ureja pravice oseb s trajnimi prirojenimi ali pridobljenimi okvarami, ki se zaradi invalidnosti ne morejo socialno vključevati v skupnost brez nudenja storitev socialnega vključevanja in ne morejo samostojno opravljati večine ali vseh življenjskih potreb ter si zagotavljati sredstev za preživljanje, pravico do denarnih prejemkov in možnosti, ki jim jih zagotavlja država za njihovo enakovredno vključevanje v družbo. Temeljni dejavniki socialnega vključevanja so: usposabljanje za samostojno življenje, vseživljenjsko učenje, kakovostno bivanje ob ustrezni podpori in ohranjanje socialne vključenosti starejših invalidov (ZSVI, 2018).

Formalno izobraževanje gluhih in naglušnih posameznikov je omenjeno v zakonodaji na področju vzgoje in izobraževanja, praviloma v okviru izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. Krovni Zakon o organiziranju in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) opredeli programe vzgoje in izobraževanja za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami. (13. člen, ZOFVI).

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1, 2013) v 2. členu opredeli otroke s posebnimi potrebami. Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroci z avtističnimi motnjami ter otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.

Zakon o osnovni šoli (ZOSn) v 12. členu opredeli učence s posebnimi potrebami. To so učenci, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov osnovne šole z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe osnovne šole oziroma posebni program vzgoje in izobraževanja. Ti učenci so glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja ovirani. Ovire oziroma motnje so opredeljene v zakonu, ki ureja usmerjanje otrok s posebnimi potrebami.

Zakon o gimnazijah (ZGim) v 10. členu, podobno kot Zakon o osnovni šoli, opredeli, da vzgoja in izobraževanje dijakov s posebnimi potrebami, kamor sodi tudi izobraževanje gluhih in naglušnih, se v gimnazijah organizira in izvaja v skladu s tem zakonom in zakonom, ki ureja usmerjanje otrok s posebnimi potrebami.

Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI – 1) v 8. členu nekoliko bolj podrobno opredeli, da poklicno in strokovno izobraževanje dijakov, ki imajo posebne potrebe, se zaradi posebne nadarjenosti ali zaradi motenj v duševnem razvoju, zaradi slepote ali slabovidnosti, gluhotе ali naglušnosti, govorno-jezikovnih motenj, gibalne oviranosti, dolgotrajne bolezni, zaradi motenj vedenja osebnosti ali primanjkljajev na posameznih področjih učenja (v nadaljnjem besedilu: dijaki s posebnimi potrebami) organizira in izvaja v skladu s tem zakonom in posebnimi predpisi.

Postopke in podrobnejši način izvrševanja pravic iz prejšnjega odstavka določi minister, pristojen za visoko šolstvo.

V Zakonu o izobraževanju odraslih (ZIO) se dikcija gluhi ali naglušni odrasli posebej ne omenja, kot se ne omenja tudi nobene od ranljivih skupin. Drugo načelo iz 4. člena navedenega dokumenta pa navaja, da javni interes na področju izobraževanja odraslih temelji na načelu pravičnosti in enakopravnosti ter enakih možnosti pri dostopu, obravnavi in doseganju izidov v učenju in izobraževanju. V okviru uresničevanja ciljev javnega interesa na področju izobraževanja odraslih se navaja tudi, da je treba spodbujati nižje izobražene in druge ranljive skupine za izobraževanje in učenje. Od 7. do 12. člena Zakon opredeli pogoje za izvedbo in spremljanje programa Osnovna šola za odrasle. Navedeno je, da se v program osnovne šole za odrasle lahko vpiše oseba, ki je: izpolnila osnovnošolsko obveznost po programu osnovne šole oziroma osnovne šole s prilagojenim programom z enakovrednim izobrazbenim standardom, vendar ni zaključila osnovne šole, ali zaključila prilagojeni izobraževalni program osnovne šole z nižjim izobrazbenim standardom. V program osnovne šole za odrasle se lahko vpiše tudi oseba, ki je stara vsaj 15 let, če: ni mogoče ugotoviti, ali je zaključila osnovnošolsko izobraževanje oziroma izpolnila osnovnošolsko obveznost, ali če ni zaključila osnovnošolskega izobraževanja oziroma izpolnila osnovnošolske obveznosti zaradi izjemnih okoliščin, zaradi katerih je bilo ogroženo njeno življenje ali zdravje. Skupina gluhih in naglušnih odraslih se posebej ne omenja oziroma se omenja le v kontekstu ranljivih skupin. Namreč, v 5. členu pri pojasnjevanju ciljev javnega interesa na področju izobraževanja odraslih je zapisano, da je treba spodbujati nižje izobražene in druge ranljive skupine za izobraževanje in učenje.

V zakonodaji, ki regulira formalno izobraževanje prebivalstva, se problematika gluhih in naglušnih ureja predvsem z zakoni, ki so primarno namenjeni izobraževanju otrok in mladostnikov in vsebujejo člene, ki se nanašajo na izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. Glede podrobnejših pogojev in prilagoditev za to skupino se sklicujejo na Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2013). Ta navaja, da izobraževalni programi s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo in prilagojeni izobraževalni programi z enakovrednim izobrazbenim standardom morajo zagotavljati otrokom s posebnimi potrebami možnost, da si pridobijo enakovreden izobrazbeni standard, kot ga zagotavljajo izobraževalni programi osnovnošolskega, poklicnega in strokovnega izobraževanja ter splošnega srednjega izobraževanja. To dosegajo z dodatno strokovno pomočjo (individualno v oddelku ali izven oddelka) ali s prilagojenimi programi osnovnošolskega izobraževanja ali programi za področje poklicnega in strokovnega izobraževanja. V prilagojenih programih, ki omogočajo otrokom s posebnimi potrebami pridobiti enakovreden izobrazbeni standard, se lahko prilagodi predmetnik, organizacija, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanje in časovna razporeditev pouka (ZUOPP). Vendar ta zakon usmerja status in prilagoditve otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v rednem izobraževanju do srednješolske ravni, ne pa tudi statusa in prilagoditve odraslih udeležencev izobraževanja s posebnimi potrebami. To pomni, da se posebnosti, ki se nanašajo na izobraževanje odraslih invalidov oziroma gluhih in naglušnih odraslih, posebej ne opredelijo.

Z vidika urejanja statusa gluhih v sistemu izobraževanja odraslih je posebej relevanten Zakon o uporabi znakovnega jezika (ZUSZJ), ki se je uveljavil na vseh področjih javnega in zasebnega življenja (2002). Gluha oseba, neodvisno od tega, ali je otrok, mladostnik ali odrasla oseba, ima pravico do uporabe znakovnega jezika v postopkih v javnih ustanovah in pravico uporabljati v vseh drugih življenjskih situacijah, v katerih ji gluhoti pomeni oviro pri zadovoljevanju njenih potreb. »Ta zakon določa pravico gluhih oseb uporabljati slovenski znakovni jezik (v nadaljevanju: znakovni jezik) in pravico gluhih oseb do informiranja v njim prilagojenih tehnikah ter obseg in način uveljavljanja pravice do tolmača za znakovni jezik pri enakopravnem vključevanju gluhih oseb v življenjsko in delovno okolje ter vse oblike družbenega življenja ob enakih pravicah in pogojih ter z enakimi možnostmi, kot jih imajo osebe brez okvare sluha.« (ZUSZJ, Ur.l. RS št. 96/2002). Vprašanje, ki se tukaj zastavlja, je, koliko se znakovni jezik tudi uporablja pri izobraževanju in usposabljanju gluhih in naglušnih odraslih oseb. Leta 2021 je bil znakovni jezik vključen v slovensko Ustavo, v 62.a člen:

»Zagotovljena sta svobodna uporaba in razvoj slovenskega znakovnega jezika. Na območjih občin, kjer sta uradna jezika tudi italijanščina ali madžarščina, je zagotovljena svobodna uporaba italijanskega in madžarskega

znakovnega jezika. Uporabo teh jezikov in položaj njihovih uporabnikov ureja zakon. Svobodno uporabo in razvoj jezika gluho-slepih ureja zakon.»

To naj bi bila pomembna prelomnica tudi za gluhe in naglušne odrasle, ki naj bi si tako okrepili vključenost v slovensko družbo in izboljšali položaj na različnih področjih izobraževanja, kulture, dela itn. Po navedbah udeleženke fokusne skupine je v Sloveniji približno 1500 uporabnikov znakovnega jezika in 66 tolmačev, ki so vključeni v Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik. <https://podatki.gov.si/dataset/register-tolmacev-za-slovenski-znakovni-jezik>

Pri tem je treba poudariti neenako vrednotenje gluhih in naglušnih odraslih v primerjavi z otroki in mladostniki te kategorije. Pravico do tolmača za znakovni jezik iz drugega odstavka 10. člena tega zakona lahko gluha oseba uveljavlja po lastni presoji v obsegu 30 ur letno, gluha oseba, ki ima status dijaka ali študenta, pa zaradi dodatnih potreb, povezanih z izobraževanjem, lahko tudi več, vendar skupaj največ 100 ur letno. To pomeni, da gluha ali naglušna oseba, ki se izobražuje za pridobivanje višje izobrazbene stopnje nima pravice do 100 urnega tolmačenja za znakovni jezik, kar je pomemben pogoj za doseganje izobraževalnih ciljev.

1.3 Namen in cilji naloge

Izobrazbena sestava gluhih in naglušnih je nizka. Po podatkih zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije je imelo leta 2010, 32 % gluhih zaključeno največ osnovno šolo, 57 % poklicno šolo, 10 % gluhih je imelo zaključeno štiriletno srednješolsko izobrazbo in 1 % višjo ali visoko izobrazbo (2010). Statističnih podatkov o izobrazbeni sestavi gluhih in naglušnih odraslih ni.

V šolskem letu 2020/21 je bilo gluhih in naglušnih učencev 169, dijakov pa 895 (Interni podatki MVI, 2022). Po podatkih o šolajočih otrocih in mladostnikih v šolskem letu 2021/22 se v vseh devetih razredih rednih osnovnih šol šolalo 100¹ gluhih otrok. V istem šolskem letu se je v slovenskih OŠ šolalo 178² gluhih in naglušnih otrok, izmed katerih je le en uporabnik slovenskega znakovnega jezika - SZJ.

Po podatkih Ministrstva za vzgojo in izobraževanje se je v slovenskih srednjih šolah šolalo v šolskem letu 2020/2021 49 gluhih oseb, od tega jih 17 ima polžev vsadek, le pet pa je uporabnikov SZJ. V srednjih šolah se šola 101 naglušna oseba, od tega jih ima šest polžev vsadek, nihče pa ni uporabnik SZJ.

Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje ne razpolaga s podatki o številu odraslih gluhih in naglušnih v programih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja.

Temeljni namen projekta je ugotoviti udeležbo gluhih in naglušnih odraslih v programih formalnega (osnovnošolskega in srednješolskega) izobraževanja. V dogovoru z naročnikom je bila naloga nekoliko vsebinsko razširjena, analizira tudi udeležbo gluhih in naglušnih odraslih v izbranih programih neformalnega izobraževanja in usposabljanja. Sledenje ima pri odraslih gluhih in naglušnih pogosto središčno vlogo za pridobivanje novih kompetenc in spretnosti. Ravno tako preučujemo, kakšne so potrebe po izobraževanju in usposabljanju gluhih in naglušnih odraslih. Zakonodaja sicer spodbuja zaposlovanje invalidov v obliki stimulacij in ugodnosti podjetjem ali organizacijam, ki zaposlujejo gluhe in naglušne osebe. Kljub temu so gluhe in naglušne osebe na trgu dela nekonkurenčne zaradi otežene komunikacije in nizke stopnje izobrazbe. Izobrazbena sestava gluhih in naglušnih je namreč med vsemi invalidnimi skupinami med najnižjimi, kar poslabšuje njihove možnosti za zaposlitev. *»Ni naključje, da ima 90 odstotkov gluhih manj kot srednješolsko izobrazbo (manj kot odstotek jih ima višjo šolo ali več), najslabšo med vsemi invalidi v Sloveniji, vzroke*

¹ Glede na izdane odločbe

² Glede na izdane odločbe

tiči v neustreznem izobraževalnem sistemu. To je tudi eden od razlogov, da so si začeli prizadevati za vpis znakovnega jezika v ustavo in s tem priznanje kot jezika, ki se uporablja v Sloveniji.» (Juhart, 2023)

Cilji naloge so:

- ugotoviti stopnjo udeležbe gluhih odraslih v programih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja;
- ugotoviti udeležbo gluhih in naglušnih odraslih v izbranih programih neformalnega izobraževanja;
- preučiti razloge za nizko udeležbo gluhih in naglušnih odraslih v programih formalnega in neformalnega izobraževanja;
- ugotoviti, kako dobro so učitelji, mentorji, inštruktorji strokovno usposobljeni za delo s to skupino in za reševanje učnih problemov gluhih in naglušnih odraslih;
- analizirati potrebe po izobraževanju gluhih in naglušnih odraslih;
- preučiti, kakšne so zaposlitvene možnosti gluhih in naglušnih prebivalcev in ali so delodajalci zainteresirani za zaposlovanje gluhih in naglušnih odraslih;
- ugotoviti, kakšne so izkušnje z izobraževanjem gluhih in naglušnih odraslih v tujini.

Odgovori na vprašanja bodo osnova za oblikovanje ukrepov za dvig splošne izobraženosti gluhih in naglušnih oseb, izboljševanje njihove funkcionalne pismenosti, pripravo odraslih gluhih in naglušnih odraslih za samostojno in vseživljenjsko učenje in izobraževanje ter za nadaljnje (formalno ali neformalno) izobraževanje ali delo.

11. člen Zakona o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17)

Ureja dostop do vključujočega izobraževanja.

"(1) Invalidom se mora zagotavljati vključevanje v programe izobraževanja na vseh ravneh in vseživljenjsko učenje v okolju, v katerem živijo, kot to velja za druge državljane. **Pri tem se za diskriminacijo ne štejeta vključevanje v različne programe, kot so posebni in prilagojeni programi, ter prilagoditve rednih programov, ki so prilagojeni invalidovim sposobnostim.**

(2) Invalidi imajo pravico do ustreznih prilagoditev pri vključevanju v vzgojni, šolski ali študijski proces in pravico do primernih prilagoditev šolskega oziroma študijskega procesa individualnim potrebam invalida.

V Sloveniji obstajajo trije zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, ki so namenjeni izobraževanju gluhih in naglušnih prebivalcev: Zavod za gluhe in naglušne (Osnovna šola za gluhe in naglušne in Srednja šola za gluhe in naglušne) Ljubljana; Center

za komunikacijo, sluh in govor, Portorož; in Center za sluh in govor, Maribor. Gluhi in naglušni otroci se ne vpisujejo v omenjene zavode, ampak so tja usmerjeni s strani Zavoda RS za šolstvo. Zavod RS za šolstvo obravnava učence, ki jim gre težko v redni osnovi ali srednji šoli. Po obravnavi jih napotijo nazaj v isto šolo, ali jim odredijo strokovno pomoč ali pa v eno od omenjenih treh šol. Če posameznik ne bi zmoget doseči enakovrednega izobrazbenega standarda, je napoten v šolo z nižjim izobrazbenim standardom.

Sicer se pa gluhi in naglušni odrasli posamezniki lahko izobražujejo tudi v drugih ustanovah, ki ponujajo izobraževanje odraslih in ki pri svojem delu prislужneje specifikam ranljivih skupin, denimo ljudske univerze, osnovne in srednje šole, visokošolske ustanove, zasebne izobraževalne organizacije ter ustanove, združenja in društva, ki odraslim ponujajo predvsem programe neformalnega izobraževanja.

Temeljni pojmi in kategorije, ki jih omenjamo v tej nalogi, so:

Udeležba gluhih in naglušnih oseb v izobraževanju odraslih je v tem kontekstu opredeljena kot »sodelovanje odraslih gluhih in naglušnih v enem ali več organiziranih izobraževalnih dogodkih v zadnjem letu ali dlje, kjer je posebej opredeljeno, v zadnjih petih letih«.

Pri tem se posebej analizira, kakšna je udeležba odraslih v programih formalnega izobraževanja, kjer se formalno potrjujejo doseženi izobraževalni rezultati, kot je dosežena stopnja izobrazbe ali poklicna kvalifikacija. V nalogi pri spremljanju udeležbe v programih formalnega izobraževanja se analizira udeležba v programih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja.

Osnovnošolsko izobraževanje je prebivalcem Slovenije zagotovljeno kot ustavna pravica oziroma država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo. Osnovnošolsko izobraževanje se financira iz javnih sredstev.

Srednješolsko izobraževanje omogoča pridobivanje splošne izobrazbe ali poklica ter spodbuja ustvarjalnost in osebnostni razvoj posameznika. Lahko je splošno, poklicno ali strokovno.

Programi neformalnega izobraževanja/usposabljanja so tisti, ki niso namenjeni pridobivanju formalnega izkaza, kot so spričevalo, diploma, javno priznana stopnja izobrazbe, ter zadosti drugim namenom udeleženca (Jelenc, 1991).

Gluha oseba je oseba, ki je povsem brez sluha, oziroma oseba, ki zaradi otežkočenega sporazumevanja uporablja znakovni jezik kot svoj naravni jezik (Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika, 2002). Naglušni so osebe z gluhoto, ki uporabljajo slušni aparat ali polžev vsadek, katerega namen se razlikuje pri osebi z naglušnostjo. Slušni pripomočki nekaterim služijo za orientacijo in občutek varnosti. Nekatere osebe z gluhoto zmorejo kompenzirati določene

frekvence, da razvijejo funkcioniranje s slušnimi pripomočki in funkcionirajo kot osebe z naglušnostjo» (Sheetz, 2001, v Rezar, 2021:179). V Sloveniji obstaja tudi skupina gluho-slepih, ki ni predmet tega preučevanja.

Po klasifikaciji svetovne zdravstvene organizacije WHO je gluhotna ena najtežjih oblik invalidnosti. Zaradi okvare sluha, imajo gluhe in naglušne osebe največje težave pri sporazumevanju z okoljem, v katerem živijo in se izražajo ter delajo. Komunikacijske ovire in nezmožnost interakcije z okoljem pa so vzrok socialne izključenosti.

Tolmač za znakovni jezik je oseba, ki gluhim osebam tolmači slovenski govorni jezik v znakovni jezik in slišnim osebam tolmači znakovni jezik v slovenski govorni jezik. (Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika, ZUSZJ, 2002). Zakon daje možnost, da lahko gluhe osebe neomejeno uporabljajo znakovni jezik v vseh postopkih pred vsemi državnimi institucijami, ki so za delo tolmačev dolžne zagotoviti sredstev. Vsaki gluhi osebi pripada 30 vavčerjev, kar pomeni poplačilo stroškov tolmačenja v obsegu 30 ur letno za individualne potrebe gluhe osebe. Dijaki in študenti, ki zaradi potreb, povezanih s šolanjem, potrebujejo povečan obseg storitev tolmačenja, pripada 100 vavčerjev, kar pomeni, da lahko uveljavljajo plačilo storitev tolmačenja skupaj največ 100 ur letno (Slovenski znakovni jezik, <https://www.gov.si teme/slovenski-znakovni-jezik/>). Ta diktacija pa velja zgolj za redno šolajoče se (dijake in študente) in ne za odrasle udeležence izobraževalnih programov.

2 Teoretična izhodišča in nekatere mednarodne smernice

2.1 Teoretična izhodišča

Eden od ciljev te analize je bil podati širšo sliko in smernice razvoja in uresničevanja formalnega, predvsem osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja gluhih in naglušnih odraslih v nekaterih evropskih državah. Zanimalo nas je predvsem ugotoviti, kakšni so: zasnovanost, organizacija in izvedba izobraževalnega procesa, morebitni učinki pri skupini gluhih in naglušnih odraslih, tehnična podprtost, usposobljenost kadra (učiteljev, mentorjev, tolmačev, svetovalcev) oziroma vseh akterjev, ki posredno ali neposredno vplivajo na udejanjenje formalnega izobraževanja odraslih s slušnimi težavami.

Zanimale so nas tudi širše paradigme in izvedbene posebnosti izobraževanja manj slišočih odraslih v evropskem prostoru. Najprej smo preučili, ali v državah EU in širše prevladuje model, kjer se izobraževanje za zviševanje izobrazbene stopnje ponuja le odraslim (ločeno od izobraževanja otrok in mladostnikov) ali gre kombiniran model, kjer se v programu osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja vključujejo različne starostne skupine. Analizirali smo tudi, koliko se gluhi in naglušni udeležujejo programa, ki je prilagojen/namenjen le tej skupini, in kakšna je uporaba inkluzivnega pristopa, kjer ob določenih prilagoditvah, gluhi in naglušni odrasli pridobivajo znanja in spretnosti, namenjena splošni populaciji učečih se.

Za pridobivanje mednarodne literature in podatkov, o izobraževanju gluhih in naglušnih odraslih, smo se obrnili na Zvezo društev gluhih in naglušnih Slovenije, Evropskega združenja prebivalcev s slušnimi težavami in Evropskega združenja za izobraževanje odraslih EAEA; zadnja pridobiva posebej podatke o izobraževanju in usposabljanju ranljivih skupin odraslih. Ugotovili smo, da pri omenjenih ključnih ustanovah ni bilo možno dobiti podatkov ali opis primerov dobrih praks o formalnem izobraževanju odrasle populacije s slušnimi težavami. V prvih dveh združenjih so bili evidentirani zgolj podatki o formalnem izobraževanju gluhih in naglušnih otrok in mladostnikov, Evropsko združenje za izobraževanje odraslih pa nima podatkov o formalnem izobraževanju manj slišočih odraslih.

Za pomanjkanje podatkov o formalnem izobraževanju odraslih v omenjenih društvih sta bila navedena dva razloga. Prvi je, da naj bi gluhe in naglušne osebe pridobile osnovna znanja in temeljne spretnosti v času otroštva in mladosti, bodisi v specializiranih ustanovah za otroke in mladostnike bodisi v programih, ob upoštevanju posebnosti te populacije – zato se teh programov v odraslosti ne ali redkeje udeležujejo. Drugi razlog je, da v večini držav ni posebnih ustanov za

formalno izobraževanje gluhih in naglušnih odraslih; če se manj slišči posamezniki odločijo za izobraževanje v odrasli dobi, se praviloma pridružijo programom za pridobivanje temeljnih znanj, ki so namenjena odrasli populaciji, ali celo otrokom in mladostnikom v posebnih ustanovah za gluhe in naglušne.

Čeprav je bilo izpostavljeno, da poteka pridobivanje formalne izobrazbe manj sliščih v obdobju otroštva in mladosti, je pregled literature pokazal, da ima populacija gluhih in naglušnih v vseh državah EU nižjo raven formalne izobrazbe kot populacija sliščih. Analize tudi kažejo, da socio-demografski, ekonomski, kulturni dejavniki ali migrantsko ozadje nikoli niso vplivali v takem obsegu negativno na izobraževalne in učne dosežke kot ovire, ki so posledica slušnih težav - zato imajo gluhi in naglušni v vseh državah EU nižjo raven formalne izobrazbe kot slišči prebivalci (Rydberg, Gellerstedt, Danermark, 2009).

Pregled literature je pokazal, da so nekatere reforme izobraževalnih sistemov omogočile zmanjševanje razlik v učnih dosežkih med sliščimi in nesliščimi, predvsem pa so povečale dostop gluhim in naglušnim odraslim do zaposlitve. V nadaljevanju navajamo nekatere primere dobre prakse

2.2 Švedska in ZDA

Podatki Švedskega raziskovalnega inštituta, ki preučuje razvoj politik na področju invalidnosti (ang. Swedish Re-search Institute for Disability Policy), sicer na vzorcu, ki je sodeloval pri anketi o življenjski ravni invalidov, je pokazal, da je imelo v državi 77 % odraslih gluhih zaključeno srednješolsko izobrazbo in celo 10 % odraslih akademsko izobrazbo (po Rydberg, Gellerstedt, Danermark, 2009). Podobne ugotovitve so bile zaznane v Združenih državah Amerike. Gluhi prebivalci imajo v povprečju nižjo izobrazbo kot slišči (Barnartt & Christiansen, 1995). V študiji Barnartta in Christiansena se navaja, da čeprav imajo gluhe ženske višje stopnje izobrazbe kot gluhi moški, več gluhih moških nadaljuje in zaključi z doktorskim študijem. Zelo spodbudna ugotovitev omenjenih avtorjev je, da se je v Ameriški družbi, v obdobju 1972–1991 bistveno zvišala formalna izobrazba obravnavane odrasle populacije. Zanimiva je še ugotovitev finske raziskave o gluhih (Lehtomäki, 2004). Kot v večini drugih držav imajo gluhe ženske višjo stopnjo izobrazbe kot gluhi moški, kar je še posebej vidno med mlajšimi. Poleg tega je bilo v študiji ugotovljeno, da je prikrajšanost zaradi gluhote glavna ovira za nadaljnje izobraževanje. Avtor poudarja, da celo obstaja predsodek večinskega prebivalstva o tem, da je ta posebnost povezana s pomanjkanjem znanja.

Pregled literature je pokazal tri modalitete, ki so se čez čas razvile in so danes prevladujoče oblike izobraževanja, tako za gluhe otroke in mladostnike kot za odrasle. Za praktično udejanjenje teh modalitet pa je temeljno usposabljanje učiteljev in drugih strokovnih delavcev za delo s to ranljivo skupino.

Prva modaliteta se imenuje dvojezično-dvokulturno izobraževanje. Ta prevladuje v državah anglosaškega sveta. Pri tem konceptu se gluhost/naglušnost obravnava kot kulturno in nemedicinsko vprašanje. Izobraževanje gluhih se začne z učenjem znakovnega jezika. Temu sledi učenje pisnega ali govornega jezika. Koncept dvojezičnega-dvokulturnega sporazumevanja obravnava pisni oziroma govorni jezik in znakovni jezik kot enakovredna. Ta pristop poudarja obvladovanje dveh (ločenih) realnosti: realnost gluhih in realnost sliščih. Znanje znakovnega jezika od zgodnje mladosti, po mnenju zagovornikov te modalitete, naj bi bil pogoj za optimalni kognitivni razvoj ljudi. Zato je zagotavljanje dostopa do znakovnega jezika, po mnenju predstavnikov dvojezičnega pristopa, pogoj za zagotovitev, da gluhi in naglušni posamezniki ne bodo doživljali jezikovne prikrajšanosti, kar je pomembno za duševno zdravje, socialno-čustveni razvoj, kasneje tudi učenje jezika sliščih kot tudi za doseganje višjih izobraževalnih dosežkov.

Kritiki tega pristopa očitajo, da brez močnega poudarka na govorno komunikacijo, se bodo gluhi ali naglušni posamezniki težko vključevali v slišči svet tudi v kasnejših življenjskih obdobjih.

Pri organizacijski izvedbi se v tem pristopu najpogosteje omenjajo t. i. znakovne šole. Učeči se spremljajo pouk v znakovnem jeziku, pouk pa je zasnovan tako, da udeležencem omogoči, da razvijejo tekoče znanje dveh jezikov: znakovnega in pisanega. Šole, ki sledijo tej tradiciji (filozofiji), najpogosteje najdemo v anglosaškem govornem področju, predvsem v ZDA, npr. Texas school for deaf, California school for deaf idr.

V Evropski uniji je država, ki sledi modelu dvojezičnega izobraževanja, Švedska, čeprav se danes na Švedskem uveljavljajo tudi drugi modeli in pristopi. Že leta 1889 je bilo na Švedskem uvedeno obvezno izobraževanje za vse prebivalce. V državi je bilo ustanovljenih sedem regionalnih šol za gluhe in naglušne posameznike v pristojnosti občin. Odraslim, pa tudi mladostnikom so v teh ustanovah predvsem ponujali poklicne spretnosti, ki naj bi pripomogle k samostojnemu življenju (Rydberg, Gellerstedt, Danermark, 2010). V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so bile sprejete reforme, s katerimi so si v državi prizadevali, da se za manj slišče prebivalce zagotovi formalno izobraževanje, ki je enakovredno tistemu za slišče učence. Ena od razlik je bila, da je bilo trajanje šol za gluhe deset let oziroma eno leto več kot za slišče učence. Ob tej reformi je bilo več pozornosti namenjenega splošnemu in manj poklicnemu izobraževanju (Rydberg, Gellerstedt,

Danermark, 2010). Dvojezična izobraževalna politika je bila sprejeta na Švedskem leta 1983, ko je bil uveden program za posebne šole. Na Švedskem danes gluhi lahko pridobivajo znanje v posebnih razredih, v šolah za slišče ali v posebnih šolah za gluhe, kjer sprejemajo učence iz celega sveta.

Z vidika formalnega izobraževanja odraslih je priznavanje švedskega znakovnega jezika kot uradnega jezika leta 1981 dosežek, saj je veliko izobraževalnih programov s poklicnega področja postalo dostopnih za gluhe odrasle. Odrasli, ki dobro obvladajo znakovni jezik, med njimi je tudi nekaj sliščih, so danes še posebej iskana delovna sila v vizualnih medijih, pri varstvu, vzgoji in izobraževanju gluhih in naglušnih otrok, mladostnikov in odraslih ter negi starejših gluhih oseb.

Slušno ustno in slušno verbalno izobraževanje je nazor, po katerem je gluhoti medicinsko in ne kulturno vprašanje. Ta pristop ima dve smeri. Po prvi bi moralo izobraževanje gluhih spodbujati uporabo govornega jezika. K temu prispeva branje z ustnic in govorni trening - oralizem. Oralizem je bil uveljavljen kot alternativa znakovnemu izobraževanju in nasprotuje uporabi znakovnega jezika pri izobraževanju gluhih in naglušnih učečih se.

Druga smer – popolna komunikacija za gluhe in naglušne učeče spodbuja uporabo kombiniranih komunikacijskih sredstev, npr. poslušanje in branje z ustnic, govor, uporaba znakovnih jezikov, kretnje, črkovanje s prsti in govorico telesa. Cilj pristopa popolne komunikacije naj bi bil optimiziranje komunikacijskih spretnosti, z uporabo kombiniranih sredstev, najbolj primerne za vsakega posameznika v določenem obdobju življenja.

Medtem ko dvojezična dvokulturna filozofija poudarja ločevanje govornega in znakovnega jezika, filozofija popolne komunikacije omogoča hkratno uporabo govornega in znakovnega jezika. Zagovorniki te filozofije menijo, da je izbira najbolj relevantne komunikacijske strategije ključnega pomena za uspeh učečih se gluhih ali naglušnih posameznikov in je odvisna od konkretnega konteksta. Ni torej enega pristopa, ki bi bil zgolj primeren za vse posameznike in vse situacije.

Kritiki tega pristopa menijo, da je uporaba več modalitet problematična, saj naj bi zmanjševala kakovost obeh jezikov, ker ne omogoča popolne jezikovne izpostavljenosti (Edwards, 2012).

2.3 Norveška

Primer dobre prakse organiziranja izobraževanja odraslih, namenjenega gluhim in naglušnim odraslim, je Norveška. Na Norveškem se najdeta oba pristopa organiziranja izobraževanja gluhih. Po eni strani so v državi spodbujali integriran model. V skladu s tem konceptom mora vsaka šola od leta 2006 omogočiti izvedbo in usposobiti učitelje za delo s posamezniki s posebnimi potrebami. Sprva je bil model integriranega pouka zagotovljen vsem mladim in odraslim gluhim, a ker je bilo

ugotovljeno, da ni primeren za čisto vse posameznike, je bil razvit model in podana možnost posebnega šolanja za to ranljivo skupino. Pri obravnavi tega pristopa ni jasno razvidno, ali se nanaša zgolj na izobraževanje mladostnikov ali vključuje tudi izobraževanje odraslih, na podlagi terminologije sodeč, sklepamo, da je relevanten za vse starostne skupine.

Z vidika izobraževanja odraslih je zanimivo tudi izobraževanje staršev gluhih šoloobveznih otrok, ki je v državi sistemsko urejeno. Starši gluhih in naglušnih otrok imajo 40 tednov časa do otrokovega 17. leta starosti, da se udeležijo posebnega izobraževanja, kjer se naučijo znakovnega jezika, da se seznani s pravicami otrok in staršev ter z drugimi specifikami te skupine, kar naj bi jim izboljšalo kakovost življenja. Ob teh srečanjih se predstavijo primeri dobre prakse oz. se povabijo gluhi in naglušni odrasli, ki so predstavili svojo življenjsko pot in izkušnje. Izobraževanje za starše je brezplačno, za udeležbo pa ne porabijo svojega letnega dopusta. (Janhar Černivec, interno gradivo ACS).

Pomembno vlogo pri koordinaciji izobraževanja in številnih drugih aktivnosti za gluhe in naglušne ima na Norveškem organizacija Statped. V okviru organizacije deluje oddelek za pripravo didaktičnega materiala, tako za gluhe otroke in mladostnike kot za odrasle. Gradivo je na njihovi spletni strani in dostopno vsem. <https://www.statped.no/globalassets/english/statped-professional-services-and-areas-of-expertise.pdf>

Posameznik, ki ni uspešen pri šolanju, ima pravico, da se udeleži dveletnega izobraževanja in se nato zaposli na t. i. varovanih delovnih mestih, kjer lahko dela do konca svoje kariere.

Z vidika udeležbe v formalnem in neformalnem izobraževanju gluhih in naglušnih na Norveškem je še nekaj primerov dobre prakse posebej relevantnih.

- Osnovna šola za gluhe in naglušne učence Vetland. <https://vetland.osloskolen.no/>

Gre za šolo, ki je namenjena izključno pridobivanju formalne izobrazbe gluhih in kjer so vsi udeleženci in učitelji usposobljeni za komunikacijo v znakovnem jeziku. Pri oblikovanju kurikula in sprejemanju pomembnih odločitev šole so vključeni vsi udeleženci, saj z odločitvami posegajo na področje kakovosti življenja te ranljive skupine. Pouk in komunikacija na šoli potekata v znakovnem jeziku, kar omogoča komunikacijo v istem jeziku. Prednost modela izobraževanja za določeno ranljivo skupino med drugim vidi v tem, da se krepijo občutek pripadnosti, lastne identitete in socializacije.

- Z vidika izobraževanja odraslih je vredno predstaviti tudi izobraževalno ustanovo Briskeby. http://www.statped.no/moduler/Module_FrontPage.aspx?id=13747&epslanguage=NO.

Šola je v zasebni oziroma v lasti Norveške zveze naglušnih HLF. Izobraževanje, ki se organizira na šoli, je namenjeno mladostnikom, odraslim in starejšim gluhih in naglušnih otrok. V okviru neformalnih programov, ki jih ponuja šola, se lahko udeleženci učijo o njihovih pravicah, aktualni zakonodaji za posameznike s posebnimi potrebami, lahko pa si tudi izboljšajo zaposlitvene spretnosti. HLF organizirajo za svoje člane predavanja, kongrese, seminarje. Med člani (65000 članov je) je tudi veliko prostovoljcev – približno 600, ki udeležencem ponujajo učno pomoč. Na Briskeby prevladujejo srednješolski programi, ki integrirajo posebne potrebe, v ustanovi pa za vsakega udeleženca pripravijo osebni izobraževalni načrt. Šola ponuja dva splošna programa: triletni gimnazijski program in dveletni poklicni program. Program je usklajen z nacionalnim kurikulumom in udeleženci se vsako leto udeležijo nacionalnega preverjanja znanja.

- Al Folk High School <https://www.folkehogskole.no/school/aal>
- Ål Experiental College ponuja polletne in celoletne tečaje za gluhe in naglušne govornike z vsega sveta. Edina izkustvena šola za gluhe osebe na Norveškem, Ål folkehøyskole in konferenčni center za gluhe osebe, je nacionalno središče na področju znakovnega jezika in študij gluhih. Šola je zasebna. Njihova ustanoviteljica je fundacija Zveze društva gluhih in naglušnih Norveške. Udeleženci so starejši od 18 let. V to izobraževalno ustanovo pogosto pridejo odrasli, ki ne poznajo znakovnega jezika, ali se želijo naučiti kulture gluhih, mnogi pa potrebujejo čas za razmislek o prihodnosti.

Za ilustracijo dejavnosti na ljudski visoki šoli Ål Experiental College navajamo vidik oziroma izjavo Janhar Černivec, ki je ustanovo obiskala v okviru raziskovalnega projekta Trap.

»...Ljudje, ki pridejo sem po znanje znakovnega jezika, so veseli, ker se družijo v svoji skupnosti. Tečajev se udeležujejo cele družine, starši in sorojenci gluhih otrok. Starši se družijo s starši drugih gluhih otrok. Starše opolnomočijo: za komunikacijo z otrokom, predstavijo jim vse posledice in posebnosti, ki jih s seboj prinaša gluhot, povedo jim, kakšne pomoči so na voljo. Otroci se družijo z vrstniki. Pogosto se tečajev udeležijo še sorodniki in prijatelji. Staršem plača šolnino za tečaje Zveza gluhih. Tukaj lahko starši izkoristijo 13 tednov od določenih 40. Država jim plača prevozne stroške. Za čas bivanja tukaj, ne dajo dopusta in dobijo redno plačo v svojih službah ...«

Praksa v večini držav EU in tudi v Sloveniji kaže, da je vse več zanimanja, da se gluhi in naglušni učenci vključijo v splošno izobraževalno okolje. Gluhi posamezniki, ki bi se izobraževali na tak način, naj bi bili bolj prilagodljivi tudi v drugih življenjskih situacijah. A kritiki tega koncepta poudarjajo, da naj bi, gluhi in naglušni učeči se, na akademskem področju zaostajali v primerjavi s slišječimi vrstniki zaradi nepopolne komunikacije. Nepopolna komunikacija je pogosto posledica

izpuščenih vsebin v času predavanj zaradi pomanjkljivosti pri tolmačenju v splošnem izobraževalnem okolju ali zaradi neusposobljenosti in nepripravljenosti učiteljev za delo z gluhi in naglušnimi posamezniki. V šolah za samo gluhe udeležence ni potreb po tolmačenju in zato se zmanjšuje verjetnost, da lahko pride do napačne komunikacije. Prednost specializiranih šol za gluhe posameznike je tudi priložnost, da se posamezniki solidno naučijo znakovnega jezika gluhih. Zagovorniki pristopa poudarjajo tudi socialni pomen šol in programov za gluhe, saj naj bi bile te ustanove prostor, kjer se gluhi družijo s seboj enakimi, se identificirajo s to skupino, zvišuje se njihova samozavest in se s tem tudi izboljšujejo učni dosežki. (Hamill, Stein, 2011)

2.4 Danska

je država, ki glede izobraževanja gluhih in naglušnih učencev kombinira oba pristopa. Danska vlada prepušča otrokovim staršem odločitev o tem, ali se bodo šolali v okviru rednih šolskih programov, kjer se šolajo slišči vrstniki ali bodo izbrali posebni program za gluhe in naglušne. Večji del prebivalstva na Danskem zaključi tako osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje. Kot odrasli se prebivalci predvsem neformalno izobražujejo. Pri neformalnem izobraževanju gluhih odraslih na Danskem se v literaturi pogosto omenjata Dansko združenje gluhih in Danska športna zveza gluhih.

- Dansko združenje gluhih

Leta 1935 je bilo ustanovljeno dansko združenje gluhih ali Danske Døves Landsforbund (DDL). To je zasebno združenje, vendar prejema denarno podporo vlade. Združenje se je borilo za vključitev tolmačenja znakovnega jezika v televizijske novice. Pobudo je dalo Ministrstvo za izobraževanje. Na Združenju so bili izvedeni tečaji za tolmačenja znakovnega jezika za ljudi brez predznanja jezika, država pa je zagotovila nepovratna sredstva, ki so omogočila izdelavo slovarja spletnega danskega znakovnega jezika. Člani društva si še naprej prizadevajo za večjo enakost med skupnostmi gluhih in sliščih na Danskem. V okviru Danskega združenja gluhih deluje tudi Dansko združenje gluhih mladih Døves Ungdomsforbund (DDU), kjer se udeležujejo tudi mladi odrasli.

- Danska športna zveza gluhih

Danska športna zveza gluhih [Dansk Døve-Idrætsforbund (DDI)] je nastala leta 1922 in obstaja pod Dansko športno zvezo. Tistim z okvaro sluha omogoča dostop do športa na kateri koli ravni – od množičnega do mednarodnega tekmovanja.

https://en.wikipedia.org/wiki/Deafness_in_Denmark.

2.5 Francija

Tudi francoski sistem izobraževanja gluhih in naglušnih posameznikov ima svoje specifičnosti. Če so bili najprej gluhi in naglušni spodbujani, da se izobražujejo v posebnih šolah ali so celo živeli v skupnostih, ločenih od slišne populacije, je bil leta 2005 sprejet zakon, ki je spodbujal politiko enakih pravic in večjega povezovanja med slišnimi in gluhi pri uresničevanju izobraževalnih ciljev.

Zakon je torej spodbujal vključevanje gluhih in naglušnih učencev v redne šole. Pristop naj bi pripomogel k večji prožnosti te populacije, ki se je tako urila lažje komunicirati s slišnimi. Po drugi strani so gluhi in naglušni učenci izgubili veliko podpore, ki jim je bila prej na voljo. Kritiki tega pristopa in sprememb, ki so se v Franciji zgodile leta 2005, med drugim opozarjajo, da učitelji v šolah niso zadosti usposobljeni, za delo z gluhi udeleženci, a tudi financiranje ni bilo ustrezno urejeno https://en.wikipedia.org/wiki/Deafness_in_France.

V literaturi ni jasno navedeno, ali gre za model, ki je namenjen izobraževanju zgolj otrok in mladostnikov, ali se nanaša tudi na odrasle gluhe in naglušne prebivalce. Lahko predvidevamo, da gre za model, ki je uporaben tako za mlajše kot za odrasle prebivalce. Literatura, ki je na voljo, tudi ni podala konkretnih ukrepov, ki se nanašajo na populacijo odraslih.

2.6 Priložnosti za Slovenijo

Predstavljeni modeli, čeprav uporabljajo pedagoško izrazoslovje ali kdaj omenjajo primere izobraževanja gluhih otrok in mladostnikov, so zelo relevantni pri pojasnjevanju dilem odraslih udeležencev formalnega izobraževanja. Denimo gluhi in naglušni odrasli, ki so bili v našem vzorcu, so pogosto opozarjali na težave, povezane s pomanjkljivostmi tolmačenja, s pomanjkanjem usposobljenih učiteljev za gluhe in naglušne ali s pomanjkanjem prožnosti izobraževalnega sistema, ki je premalo inkluziven oz. ne upošteva potrebe te populacije. Gluhi in naglušni odrasli v Sloveniji nimajo priložnosti za pridobivanje znanja na osnovnošolski in srednješolski ravni v okviru ločenega modela izobraževanja, ki bi bil namenjen le gluhi in naglušnim udeležencem. Udeležujejo se rednega izobraževanja, namenjenega slišnim odraslim, in pri tem opozarjajo na nefleksibilnost nekaterih delov sistema, ki zmanjšujejo inkluzivnost in uspešnost te skupine. Kot primer je bilo podano vztrajanje pri doseganju enakovrednosti jezikovnih standardov pri maturi, čeprav se v strokovni literaturi navaja, da so gluhi prikrajšani v tem oziru.

Zaradi nizkega števila gluhih in naglušnih odraslih v Sloveniji, ki bi se izobraževali v programu osnovnošolskega ali srednješolskega izobraževanja, bi bilo verjetno nerealno, da se za odrasle izvaja model dvojezično-dvokulturnega izobraževanja, kjer bi učeči se odrasli spremljali pouk v znakovnem jeziku. Slovenska praksa kaže, da je za pridobivanje višje izobrazbene stopnje pri odraslih bolj realna izbira inkluzije, kjer odrasli pridobivajo znanje skupaj s slišječimi udeleženci.

Pri organizaciji in izvedbi izobraževalnega procesa je pomembno, da se upoštevajo, ne le njihove potrebe, povezane s slušno prikrajšanostjo, temveč tudi potrebe, ki jih imajo kot odrasli in sprejeti in izvajati prilagoditve, ki temeljijo na andragoški teoriji in praksi.

3 Metodologija

3.1 Kvantitativna metodologija

V nalogi smo najprej želeli pridobiti podatke o številu šolajočih gluhih in naglušnih odraslih v Sloveniji, kar pa se je izkazalo za večjo težavo, kot smo predvidevali. Medtem ko resorno ministrstvo beleži število šolajoče gluhe in naglušne mladine, tako v rednih osnovnih in srednjih šolah kot v zavodih s prilagojenim programom za gluhe in naglušne, pa za odrasle gluhe in naglušne teh podatkov ni. Tako je postala naša prva naloga zbrati podatke o gluhih in naglušnih odraslih, ki se izobražujejo v programih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja. V ta namen smo stopili v stik s ponudniki izobraževalnih programov za odrasle:

- srednje šole, ki ponujajo srednješolsko izobraževanje tudi odraslim in
- ljudske univerze.

Ljudske univerze so tudi nosilke formalnih izobraževalnih programov za odrasle (osnovnošolskega in nekaterih programov srednješolskega izobraževanja), kakor tudi neformalnih (različni tečaji in usposabljanja). V kvantitativno raziskavo smo zajeli vse ljudske univerze (n=34), od teh je v letu 2020/21 - 20 izvajalo program osnovnošolskega izobraževanja in vse srednješolske centre, ki nudijo izobraževanje odraslih (n=83). Nekatere imajo več programov srednješolskega izobraževanja.

Direktorjem oziroma organizatorjem izobraževanja teh ustanov smo poslali spletni vprašalnik (Priloga 1a in 1b), v katerem smo jih zaprosili za povratno informacijo o tem, ali so se v zadnjih petih letih pri njih izobraževali gluhi ali naglušni odrasli. Če je bil odgovor pozitiven, nas je zanimalo

- v katerih programih so se posamezniki izobraževali,
- koliko jih je bilo,
- ali so program uspešno zaključili,
- kakšno (dodatno) pomoč so zagotavljali gluhim in naglušnim.

Če je bil odgovor negativen, nas je zanimalo, zakaj v zadnjih petih letih v njihovi ustanovi ni bilo gluhih ali naglušnih udeležencev. Vsi pa so bili vprašani o načrtih za prihodnost v povezavi s to ciljno skupino udeležencev, ter ali so organizacijsko in kadrovske na to pripravljeni. Ugotavljali smo, ali se učitelji na teh šolah počutijo usposobljeni poučevati gluhe in naglušne. Ali kdo od njih pozna znakovni jezik in ali bi učitelji potrebovali dodatna znanja za učenje gluhih in naglušnih.

Anketni vprašalnik je vključeval 26 vprašanj³: 10 zaprtih in 16 odprtih. Odprta vprašanja so zadevala število gluhih in naglušnih udeležencev; naziv programa, na katerem so se izobraževali; število gluhih in naglušnih, ki so ta program uspešno zaključili; vprašanja o izzivih glede poučevanja gluhih in naglušnih (za učitelje, za organizacijo); ter o predlogih sprememb oz. izboljšav na tem področju.

Obe anketi smo poslali 25. avgusta 2022, kasneje pa še en opomnik. Zadnji vnos je bil zabeležen 13. 9. 2022, nato smo ankete obdelali.

Na vprašalnik za srednje šole je bilo 86 odgovorov, od tega 83 polno izpolnjenih. Na vprašalnik za ljudske univerze je bilo 39 izpolnjenih anket, od tega 36 v celoti izpolnjenih. Zbrani podatki so torej zelo zanesljiv kazalnik stanja v Sloveniji.

Obdelava podatkov ni potekala na običajen način, ko anketo obdelamo v enem od statističnih paketov (SPSS, Stata, R). Gluhih ali naglušnih udeležencev izobraževanj je bilo tako malo, da smo jih pregledali kar v Excelu in si izpisali ključne podatke v zvezi z njimi. Statistiko oz. statistične analize uporabljamo pri množičnih podatkih, česar v tej raziskovalni nalogi ni. Zaradi izjemno nizkega števila udeležencev gluhih in naglušnih v programih izobraževanja, njihovi odgovori niso podani v tabelarni ali v obliki grafov.

3.2 Kvalitativna metodologija

3.1.1 Metode in tehnike zbiranja podatkov

Kvalitativna metodologija projektne naloge je vključevala **individualne intervjuje** in **fokusno skupino**. V okviru kvalitativnega pristopa smo želeli pridobiti vidik različnih deležnikov izobraževanja gluhih in naglušnih odraslih. Vključeni deležniki so bili:

- izvajalci programov formalnega in neformalnega izobraževanja,
- tolmači,
- predstavniki društev in združenj gluhih in naglušnih,
- predstavniki javnih zavodov, kjer se gluhi in naglušni odrasli izobražujejo,
- predstavniki delodajalcev, ki zaposlujejo gluhe in naglušne,
- predstavniki zavodov za zaposlovanje,
- predstavniki resornih ministrstev.

³ Vprašalnik za ljudske univerze je vseboval 24 vprašanj.

3.1.2 Opis merskega instrumenta

Velika pozornost kvalitativne metodologije je bila namenjena gluhih in naglušnim osebam, s katerimi smo izvedli intervjuje. Zanimala nas je njihova življenjska zgodba, njihove izkušnje v izobraževalnem sistemu in potrebe gluhih in naglušnih odraslih po izobraževanju. Če teh potreb nimajo, smo skušali ugotoviti, čemu: kakšne so bile njihove izkušnje v rednem izobraževanju, da so jih tako zaznamovale, da teh potreb niso več imeli. Pričakovali smo osebne zgodbe posameznikov, tako tistih, čigar starši so gluhi, kot tistih, katerih starši in sorojenci so slišči. Večina gluhih in naglušnih odraslih se je izobraževala v ustanovah, kjer se šolajo slišči posamezniki v šolah. Zato smo poizvedovali, kakšne so bile okoliščine njihovega izobraževanja. (Priloga 1)

Po zaključenem intervjuvanju je bila izvedena fokusna skupina, dne 18. 10. 2022. Z njo smo skušali izvedeti več o udeležbi gluhih in naglušnih odraslih v različnih programih izobraževanja in usposabljanja, o njihovih potrebah, ovirah, izzivih ter kakšne spodbude in pomoči bi bili potrebni za dvig njihove udeležbe pri izobraževanju in usposabljanju. K pogovoru smo namenoma povabili različne deležnike, da bi soočili njihova mnenja in prišli do ključnih spoznanj in morebitnih razhajanj. Ker predstavniki različnih institucij izvajajo različne naloge v povezavi z gluhih in naglušnimi, smo poleg skupnih vprašanj poizvedbe (priloga 2):

- o zaposlovanju gluhih in naglušnih usmerili predstavnikom zavoda za zaposlovanje: koliko takšnih iskalcev zaposlitve imajo/so imeli; kakšne so njihove značilnosti; ali jih pošiljajo na izobraževanja, če da, katera; kako hitro najdejo zaposlitev, s kakšnimi izzivi se srečujejo pri iskanju zaposlitve; kako se potencialni delodajalci odzovejo; kako gluhih in naglušnim pomagajo do zaposlitve; ali vodijo posebno evidenco teh oseb, ali pa imajo le evidenco invalidov (širša kategorija);
- delodajalce smo spraševali o izkušnjah z gluhih in naglušnimi sodelavci, kako so uspešni pri opravljanju delovnih nalog, ali jih pošljejo na izobraževanja in usposabljanja, če da, katera;
- tolmače smo spraševali o potrebah gluhih in naglušnih po tolmačih, v kakšne namene uporabijo vavčer, ali ta zadostuje tudi za izobraževanje, s kakšnimi izzivi in težavami se po njihovem soočajo gluhi in naglušni odrasli, sploh tisti, ki si želijo doseči višjo stopnjo izobrazbe;
- izvajalce izobraževanj smo spraševali o njihovih izkušnjah z izobraževanjem gluhih in naglušnih ter o njihovi usposobljenosti (kadrovski, tehnični, organizacijski) za izvedbo takšnih izobraževanj.

3.1.3 Opis vzorca

Pri intervjuvanju je sodeloval tolmač, odgovori so bili snemani. Izvedenih je bilo sedem intervjujev.

Intervju smo izvedli z

- I1 - gluhi moški, starim 74 let. Po poklicu je ključavničar (3-letna srednja poklicna šola),
- I2 - gluhi moški, starim 42 let (do 14 leta je bil naglušen, nato pa je izgubil sluh) – izobrazba: magister ekonomije,
- I3 - gluhi moški, starim 43 let, po poklicu računalniški tehnik,
- I4 - gluho žensko, staro 69 let, upokojenko,
- I5 - gluho žensko, staro 45 let, po poklicu slaščičarka,
- I6 - gluhi moški, starost neopredeljena, po poklicu računalniški tehnik,
- I7 - gluhi moški, starost neopredeljena, s končano grafično šolo.

Fokusna skupina je razkrila vrsto izzivov, s katerimi se v vsakdanjem življenju srečujejo gluhi in naglušni odrasli. Izvedena je bila na Andragoškem centru Slovenije. Udeležilo se je sedem udeležencev:

- FS1 - strokovnjakinja za delo z gluhoslepimi,
- FS2 - strokovnjakinja iz Društva učiteljev gluhih in naglušnih,
- FS3 - strokovna sodelavka Zveze društev gluhih in naglušnih,
- DS3, FS4 – tolmački,
- FS6 - predstavnica podjetja, ki pripravlja gluhe in naglušne osebe na zaposlitev in
- FS7 - predstavnica Zavoda za zaposlovanje.

3.1.4 Metode obdelave podatkov

Vsi intervjuji in fokusne skupine so bili posneti in dobesedno prepisani (transkript) nato so bili kodirani (Kordeš & Smrdu, 2005).

Kvalitativno vsebinsko analizo smo izvedli na način, da smo analizo empiričnega gradiva delili v šest temeljnih korakov: (1) urejanje gradiva, (2) določitev enot kodiranja, (3) odprto kodiranje, (4) izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij, (5) odnosno kodiranje in (6) oblikovanje končne teoretične formulacije (za več gl.: Mesec, 1998: 75).

Analiza je potekala ločeno za intervjuje in ločeno za fokusno skupino. V določenih delih pa smo interpretacijo podatkov podkrepili tudi s citati udeležencev oz. intervjuvancev. Citate smo navajali, kadar smo želeli dodatno podkrepiti ugotovitve ali sodbe.

4 Rezultati

4.1 Rezultati kvantitativne analize

4.1.1 Analiza udeležbe gluhih in naglušnih odraslih v programih osnovnošolskega, srednješolskega in neformalnega izobraževanja na ljudskih univerzah

Udeležbo gluhih in naglušnih v programih formalnega izobraževanja smo analizirali najprej na ljudskih univerzah, ki kot izobraževalna središča, namenjena predvsem odrasli populaciji, ponujajo tako programe formalnega kot neformalnega izobraževanja. Njihovih programov se vsako leto udeleži več kot 100.000 udeležencev, med njimi tudi pripadniki ranljivih skupin, ki naj bi jim te ustanove omogočile izobraževanje in izboljšanje kakovosti življenja.

V programih (osnovnošolskega, srednješolskega) izobraževanja in neformalnega izobraževanja ter usposabljanja na ljudskih univerzah je bilo udeleženih devet odraslih gluhih in naglušnih. Nihče od vprašanih ni odgovoril, da so se odrasli iz te skupine udeležili programa »osnovna šola za odrasle«.

O razlogih za neudeležbo v programu OŠO smo direktorje in organizatorje izobraževanja na ljudskih univerzah posebej vprašali. Omenjeni so bili naslednji razlogi za neudeležbo:

»... ni bilo napotenih gluhih oziroma ni bilo potreb. Če bi bila izražena potreba bi nam društvo gluhih in naglušnih ponudilo pomoč«,

»Na našem zavodu smo zgolj enkrat, več kot deset let nazaj gostili glube in naglušne odrasle, ki so se udeležili tečaja računalništva. V šolskih programih nismo imeli nobenih izkušenj«,

»Za osebe s tovrstnimi potrebami nimamo zagotovljene dodatne pomoči in dodatnih sredstev. Odlično bi bilo, če bi se na tem področju uvedle spremembe ...«,

»... ne izvajamo programa osnovna šola za odrasle ...«.

Na ljudskih univerzah sta bila le dva naglušna udeleženca v programih srednješolskega izobraževanja. Prvi je bil udeleženec programa računalništva in drugi udeleženec programa ekonomija (tehnik računalništva in ekonomski tehnik). Razlogi za nizko udeležbo gluhih in naglušnih v programih srednješolskega izobraževanja so bili podobni kot razlogi za neudeležbo v programih osnovnošolskega izobraževanja.

Nekoliko večje je bilo zanimanje za udeležbo v programih neformalnega izobraževanja in usposabljanja – sedem je bilo takih udeležencev. Najpogosteje navedeni programi neformalnega

izobraževanja, kjer so se udeleževali manj slišči odrasli, so po besedah zaposlenih na ljudskih univerzah: začetna integracija priseljencev, študijski krožki, nemščina, knjigovodstvo in računalništvo. Ena od organizatoric izobraževanja je navedla, da se je v preteklosti izobraževanje gluhih organiziralo le v sodelovanju z društvom gluhih in naglušnih (Podravje). Tudi v pogovoru z gluhihimi in naglušnimi se je izkazalo, da se največkrat neformalne oblike izobraževanja in usposabljanja organizirajo v njihovih društvih, v vseh regijah v državi. Pri izvedbi, ko je treba, sodelujejo tolmači.

Učitelji, ki so v preteklosti sodelovali z odraslimi s slušnimi ovirami, so poudarili, da gluhi največkrat potrebujejo pomoč pri učenju nasploh, potrebujejo tudi pomoč, ki je povezana z njihovo učno specifikom (tolmačenje), dodatno razlago težje snovi med uro, dodatne ure oziroma inštrukcije pri posameznih predmetih ter več ponavljanja in utrjevanja. Le ena anketiranka je odgovorila, da gluhi in naglušni odrasli pri učenju ne potrebujejo dodatne pomoči.

Nizka udeležba gluhih v programih ustanov, ki so specializirane za izobraževanje odraslih, in tudi ranljivih skupin, nas je presenetila.

Nasha analiza je pokazala, da za uresničevanje izobraževalnih potreb te skupine ljudske univerze niso pripravljene. Namreč na niti eni od ljudskih univerz ni bilo učitelja ali strokovnega delavca, ki bi poznal in uporabljal slovenski znakovni jezik pri delu.

Zaposleni na ljudskih univerzah, ki niso imeli niti enega gluhega udeleženca, smo posebej povprašali po razlogih za to. Odgovori vprašanih so bili dokaj enotni »ni bilo zanimanja«, »ni bilo programov, prilagojenih gluhih in naglušnim odraslim«, »ni bilo učiteljev, ki bi bili usposobljeni za delo z njimi«.

Problem, na katerega je treba opozoriti, je ugotovitev, da imajo gluhi odrasli praviloma nižjo raven znanja kot njihovi vrstniki, ki so končali šolanje na enaki stopnji. Pridobljena znanja pa se pozabljajo in jih je treba obnavljati in nadgrajevati (avtor, 2011). V literaturi Zveze društev gluhih in naglušnih se omenja, da so gluhi odrasli pripravljeni za delo z novimi tehnologijami, jim primanjkujejo nova, strokovna znanja, dostop do novih informacij pa je omejen (prav tam). To so zagotovo izzivi za prihajajoče razvojno obdobje.

Lahko sklepamo, da ljudske univerze, ki sicer ponujajo vrsto programov za različne ranljive skupine, ne ponujajo ustreznih programov za delo z odraslimi s slušnimi težavami. Zato nimajo pomembne vloge pri uresničevanju izobraževalnih potreb gluhih in naglušnih odraslih oz. pri doseganju izobraževalnih in učnih ciljev.

Pri analizi udeležbe v programih formalnega in neformalnega izobraževanja odraslih s slušnimi težavami smo se osredotočili tudi na njihove potrebe po izobraževanju, usposabljanju in učenju.

Temeljni dokumenti s področja izobraževanja odraslih (npr. ReNPIO 2022-2030) navajajo, da je treba zagotoviti odzivnost sistema izobraževanja in usposabljanja ter upoštevati potrebe odraslih za osebni, družbeni razvoj in potrebe razvoja trga dela.

11 Ljudskih univerz je odgovorilo, da bodo v prihodnosti v programe ustanove vključevale tudi gluhe in naglušne udeležence. Od teh 3 v programe osnovnošolskega izobraževanja, 4 v programe srednješolskega izobraževanja in 10 v programe neformalnega izobraževanja.⁴ Med tistimi, ki so odgovorili, sta dve izvajalski organizaciji poudarili, da sta dobro kadrovsko pripravljene za delo s populacijo gluhih in naglušnih, 5 jih je menilo, da so njihovi zaposleni srednje dobro pripravljene ter 3 organizacije nimajo zaposlenih, ki so usposobljeni za delo z omenjeno skupino.

Na vprašanje o načrtih glede izobraževanja populacije gluhih in naglušnih je odgovorilo malo izvajalskih ustanov. Ne glede na to, ali so načrtovali vključevanje gluhih in naglušnih odraslih v programe formalnega ali neformalnega izobraževanja, da so le v dveh organizacijah zaposleni strokovni delavci ali učitelji pripravljene za delo z gluhimi, ni obetavno za bolj množično vključevanje gluhih v programih teh izobraževalnih ustanov.

Zaposleni v izobraževalnih ustanovah so bili posebej vprašani o tem, ali so v preteklosti vključevali gluhe in naglušne odrasle, s kakšnimi izzivi so se srečali, predvsem koliko so bili usposobljeni za delo s to populacijo in s kakšnimi izzivi so se srečali na organizacijski ravni.

Učitelji so imeli največ težav pri spremljanju izobraževanja, povedali so tudi, da brez podpore tolmačev ne bi uresničili izobraževalnih ciljev. Nekateri, ki so v preteklosti imeli naglušne udeležence, so poudarili, da naglušne osebe pri delu potrebujejo jasnejšo, predvsem pa glasnejšo razlago.

Izzivi na ravni organizacije so bili zelo podobni kot tisti, s katerimi so se srečali učitelji pri delu. Na ravni organizacije je bilo treba zagotoviti učno okolje, kjer se lahko izvajajo prilagoditve in individualno delo z odraslimi udeleženci. Pri doseganju izobraževalnih in učnih ciljev so anketirani izpostavili sodelovanje z društvi gluhih in naglušnih, centri za socialno delo, ki imajo nekaj več podatkov o njihovih življenjskih razmerah in specifikah, z zavodom za zaposlovanje, zdravstvenimi in drugimi specializiranimi ustanovami, ki obravnavajo to populacijo.

⁴ Izvajalska ustanova je lahko izbrala več programov (formalnega ali neformalnega izobraževanja) in zato je vsote več kot 11.

Učitelji in drugi strokovni delavci so podali samooceno o tem, koliko so usposobljeni za delo z gluhi in naglušnimi. Vprašani so bili zelo samokritični. Odgovori so realen prikaz stanja nizke udeležbe skupine gluhih in naglušnih v teh izobraževalnih ustanovah. Deset vprašanih je povedalo, da ne ve, saj s to populacijo nikoli ni delalo. Največ učiteljev in drugih strokovnih delavcev meni, da bi za bolj kakovostno delo s to ranljivo skupino potrebovali dodatna znanja in kar sedem jih je odgovorilo, da sploh niso usposobljeni za delo z gluhi in naglušnimi odraslimi, eden je podal pozitiven odgovor.

Ta distribucija odgovorov kaže, če ljudske univerze načrtujejo bolj množično in intenzivnejše vključevanje te populacije v svoje programe, bodo morale bolj razmišljati o ozaveščanju na tem področju in o dodatnem usposabljanju strokovnega kadra. Šest vprašanih potrebuje znanje iz slovenskega znakovnega jezika, pet jih potrebuje didaktična znanja in eden znanje za delo z odraslimi udeleženci. Podobno so odgovorili tudi tisti, ki so izbrali odgovor »drugo« nato so pa sami vpisovali odgovore na odprta vprašanja.

Predlogi, ki so jih podali vprašani in bi pripomogli h kakovostnejšemu delu z gluhi in naglušnimi odraslimi v teh ustanovah, so: organiziranje dodatnih programov izobraževanja in usposabljanja učiteljev in strokovnih delavcev na to temo; zagotavljanje podatkov o možnostih sodelovanja s tolmači za slovenski znakovni jezik; priprava učnih gradiv, ki so v pomoč tako učiteljem pri podajanju znanja kot udeležencem pri učenju, prilagajanje normativov potrebam te ranljive skupine, več sodelovanja z društvi, kar bi pripomoglo k dodatni motivaciji oseb za vključitev v programe izobraževanja odraslih.

4.1.2 Analiza udeležbe gluhih in naglušnih odraslih v programih srednješolskega izobraževanja

Gluhi in naglušni odrasli se lahko udeležujejo srednješolskega izobraževanja, ki je splošno, poklicno ali strokovno. V Sloveniji je pomembna ustanova, ki ponuja programe srednješolskega izobraževanja posameznikov, ki imajo težave s sluhom, Srednja šola ZGNL: Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana. Ta izvaja pouk na štirih ravneh: nižje poklicno izobraževanje (3-letno), srednje poklicno izobraževanje (4-letno), srednje strokovno izobraževanje (5-let trajajoče) in poklicno-tehnično izobraževanje, kot nadaljevanje srednjega poklicnega izobraževanja in ta traja dve leti. ZGNL ponuja širok spekter programov, ki so namenjeni mladim, po uspešno končani osnovnošolski obveznosti, ki imajo odločbo o usmeritvi. Vendar na šoli ZGNL ni bilo niti enega odraslega udeleženca srednješolskega izobraževanja. V pogovoru z vodilnimi smo ugotovili, da ne

gre za izjemo v letošnjem letu, tudi v preteklosti na šoli ni bilo udeleženih odraslih pripadnikov te skupine.

Podatki, prikazani v nadaljevanju, so bili pridobljeni s strani strokovnih delavcev v srednjih šolah, ki imajo oddelek za odrasle.

V obravnavanih ustanovah je bilo 12 gluhih in naglušnih udeležencev programov srednješolskega izobraževanja, njihovo število se ni spreminjalo v zadnjih petih letih. Od teh sta se dva odrasla udeležila gimnazijskih programov, šest štiriletnih programov strokovnega izobraževanja in štiri triletnih programov poklicnega izobraževanja. Programi triletnega poklicnega izobraževanja, ki se jih udeležujejo odrasli, ki imajo težave s sluhom, so: program pek, avto-serviser, mizar, program za gastronske in hotelske storitve.

Štiriletni programi strokovnega izobraževanja, ki so se jih udeležili odrasli, analizirane skupine, so: program za pridobitev poklica strojni tehnik, kozmetični tehnik, gastronomsko turistični tehnik in program izobraževanja s področja zdravstvene nege. Od dveh, ki so se udeležili gimnazijskih programov, se je prvi odločil za izbiro klasične gimnazije, drugi za izbiro umetniške gimnazije likovne smeri.

V večini srednjih šol z oddelkom za odrasle gluhih in naglušnih udeležencev v zadnjih petih letih ni bilo. Glavni razlogi, ki so jih navajali anketirani, so bili, da ni bilo programov, prilagojenih tej skupini in pomanjkanje učiteljev, ki naj bi bili usposobljeni za delo z gluhi in naglušnimi udeleženci.

Udeleženec izobraževanja s posebnimi potrebami ima v odločbi o usmeritvi opredeljene prilagoditve, ki se izvajajo kot pomoč za premagovanje primanjkljajev, učno pomoč in svetovalne storitve. Te oblike pomoči pa pripadajo dijakom s posebnimi potrebami in temeljijo na odločbi o usmeritvi, ki se pripravi na podlagi Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Po opredelitvi 1. člena ta zakon ureja usmerjanje otrok, mladotnikov in polnoletnih oseb z vzgojno izobraževalnimi potrebami ter določa načine in oblike izvajanja izobraževanja. Ta Zakon odpira širok spekter prilagoditev, ki lahko tudi odraslim olajšajo pridobivanje novih znanj in spretnosti, vendar se v istem členu navaja, da določbe tega zakona veljajo izjemoma tudi za izobraževanje polnoletnih oseb nad 21. letom starosti, do vključno 26. leta, ki se neprekinjeno izobražujejo v prilagojenih programih poklicnega in strokovnega izobraževanja z enakovrednim izobraževalnim standardom ter posebnega rehabilitacijskega programa. Vprašanje je, kaj pomeni ta dikcija in omejitev starosti z vidika urejanja statusa in uporabe prilagoditev pri gluhih in naglušnih odraslih po 26. letu starosti.

Po besedah vprašanih, so v srednješolskih izobraževalnih ustanovah, na šolah ponujali individualno in skupinsko učno pomoč, (ISP) ki se ponuja tako dijakom kot tudi odraslim s posebnimi potrebami. ISP je oblika pomoči, ki jo ZOFVI in pravilnik o normativih določata za OŠ.

Pomoč, ki so jo gluhi in naglušni posamezniki potrebovali pri učenju za uspešno zaključevanje, je najpogostejše pomoč pri učenju nasploh ter dodatna razlaga težje snovi med uro. Le eden je poudaril, da posamezniki s slušnimi težavami potrebujejo dodatne ure pouka pri posameznih predmetih, sledita en odgovora, da posamezniki potrebujejo več ponavljanja in utrjevanja ter prilagoditve pri pisnem in ustnem preverjanju in ocenjevanju znanja. Po potrebi, pri ponujanju dodatne pomoči na srednjih šolah, sodeluje tolmač ali strokovnjak, ki pozna delo z gluhi in naglušnimi posamezniki.

Pozitivno so nas presenetili odgovori na vprašanje, ali v izobraževalni ustanovi delajo učitelji in drugi strokovni delavci, ki poznajo znakovni jezik gluhih oziroma so usposobljeni za delo s to ranljivo skupino. Sedem anketiranih je podalo pozitiven odgovor. To pomeni, da so srednje šole nekoliko bolj opremljene kot ljudske univerze za delo z gluhi in naglušnimi odraslimi.

Eden od ciljev analize je bil ugotoviti, kakšne so potrebe po izobraževanju in usposabljanju gluhih in naglušnih odraslih na srednjih šolah. Analiza potreb je osnova za kasnejše načrtovanje in ustvarjanje pogojev za vključevanje skupin, ki zahtevajo določene prilagoditve. Večina vprašanih (62) se ni mogla izreči glede načrtovanja za vključevanje te ranljive skupine v prihodnosti. Predstavniki 13 srednjih šol so odgovorili, da bodo v šolske programe v prihodnosti vključevali gluhe in naglušne odrasle. Sedem vprašanih je izbralo negativen odgovor. Za zadnje bi bilo zanimivo ugotoviti, zakaj so se vnaprej ogradili do vključevanja populacije odraslih s slušnimi težavami, ali je bil razlog za to odločitev pomanjkanje ustrezno usposobljenega osebja, ali so razlog dodatne obremenitve, ki bi jih organizatorji izobraževanja in učitelji imeli pri organizaciji pouka zaradi prilagoditev, ki jih je treba upoštevati. Zastavlja se vprašanje o tem, ali je možno, da se na srednjih šolah pojavljajo predsodki do vključevanja te ranljive skupine.

Vprašani na srednjih šolah so lahko podali mnenje o programih, v katere načrtujejo vključevanje gluhih in naglušnih udeležencev. Večina je odgovorila, da so za odrasle udeležence te skupine na voljo vsi programi, ki se sicer ponujajo odraslim. Drugi so navedli konkretne vsebine (naslove) izobraževalnih programov: gimnazijski program, ekonomski tehnik, program predšolske vzgoje, trgovec, gastronomija in turizem. Odraslim so na voljo tako programi gimnazijskega, srednjega strokovnega in dvoletni in triletni programi poklicnega in poklicno-tehničnega izobraževanja.

Skrb vzbujajoč podatek je, da med tistimi, ki načrtujejo vključevanje odraslih s slušnimi težavami, ni bilo niti enega vprašanega, ki je odgovoril, da prihaja iz izobraževalne ustanove, kjer so dobro pripravljeni za delo s to ranljivo skupino. Za odgovor »srednje dobro« se je odločilo osem odraslih, pet jih pa meni, da sploh niso pripravljeni za delo z gluhi in naglušnimi.

Odgovori še enkrat potrjujejo, da je treba dobro poskrbeti za ozaveščanje in usposabljanje učiteljev in drugih strokovnih delavcev na šolah, ki načrtujejo delo s to ranljivo skupino. Na šolah, ki takih načrtov nimajo, je treba delati na ozaveščanju delavcev.

Izvajalci so bili nekoliko bolj pripravljeni za delo na organizacijski ravni, saj jih je devet odgovorilo, da so srednje dobro pripravljeni, dva, da so dobro pripravljen in dva, da niso pripravljeni.

Izvajalci so bili posebej vprašani o izzivih, s katerimi so se srečevali v preteklosti pri delu z odraslimi s slušnimi težavami. Zanimalo nas je tudi, kakšne prilagoditve so učitelji in drugi strokovni delavci na srednjih šolah, v oddelku za odrasle, uporabljali pri delu. Na vprašanja odprtega tipa so vprašani predvsem izpostavili, da so bili udeleženci v srednješolskih programih predvsem naglušni in ne povsem gluhi. Pojasnili so, da naglušni udeleženci ob ustreznih pripomočkih veliko lažje sledijo učnemu procesu in so zato izzivi in prilagoditve za to populacijo preprostejše.

Medtem ko so nekateri vprašani bolj izpostavljali izzive, s katerimi se srečujejo, so drugi na to vprašanje bolj poudarjali prilagoditve, ki so jih uporabljali. Med izzivi, ki so jih navajali, prevladujejo: tisti, ki kažejo, da imajo gluhi predvsem težave z bralnim razumevanjem in spremljanjem povedanega, da težje sledijo pouku pri strokovnih predmetih in da jim manjka predvsem strokovno besedišče. Nekateri učitelji niso bili prepričani o tem, ali jim naglušni udeleženci sledijo in pridejo do vseh potrebnih informacij. Omenjeni odgovori se predvsem nanašajo na izzive, povezane z učnimi specifikami gluhih in naglušnih, ki so splošno znane in s katerimi se srečujejo učitelji otrok in mladostnikov s slušnimi težavami. O prilagoditvah so vprašani pisali malo. Predvsem so razmišljali o prilagoditvah, ki so namenjene temu, da omogočijo udeležencem doseganje zastavljenih izobraževalnih in učnih ciljev.

Pričakovano, so vprašani navedli, da so pri mlajših odraslih, pri oblikovanju osebnega izobraževalnega načrta, upoštevali odločbo za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. Učitelji in strokovni delavci so pri izvedbi učnega procesa navajali naslednje prilagoditve:

»... gluhe in naglušne osebe ves čas spremljajo premikanje ust govorečega. Za to skupino pripravljamo tudi transkripte posnetih predavanj. Upoštevamo prilagoditve pri ocenjevanju in izvedbi mature ...«

»... v preteklosti smo imeli le eno glubo udeleženko. Vse izpite je udeleženska opravljala pisno. Pri praktičnem pouku pa je bilo treba paziti, da jo je profesorica gledala.«

»Za udeleženci z motnjami sluha, ki sta bili vključeni v program izobraževanja, smo delo organizirali tako, da sta imeli pri določenih predmetih prisotno tolmačko slovenskega znakovnega jezika. Sicer se jima je pomagalo z individualnim delom in razlago ter s pripravo pisnih gradiv. Med poukom sta sedeli tako, da sta imeli možnost opazovanja učitelja. Nekateri učitelji so nosili tudi mikrofona.«

»Glubi in naglušni udeleženci so znali brati iz ustnic. Zato smo v času korone nosili prozorne maske.«

Anketiranec iz ene izobraževalne organizacije je opozoril, da je bila epidemija covida-19 zelo neugodna ravno za gluhe in naglušne udeležence izobraževanja. Povedal je, da je epidemiološka situacija prisilila enega udeleženca, da je izobraževanje prekinil.

Z vidika doseganja izobraževalnih in učnih ciljev so spodbudne izjave treh vprašanih, ki so poudarili, da gluhi in naglušni udeleženci na njihovi šoli nimajo učnih težav ter zelo uspešno delajo program gimnazije. Poudarjeno je bilo, da ni bilo nobenih posebnih izzivov, saj naj bi gluhi in naglušni udeleženci odlično delovali pri izvedbi pouka.

Bistveno manj izzivov je bilo glede vključevanja odraslih oseb s slušnimi težavami na ravni organizacije. Vprašani predstavniki izobraževalnih ustanov (srednjih šol z oddelkom za odrasle) so kot temeljni izziv navedli, kako prilagoditi izobraževalni proces, ne da bi zaobšli minimalne standarde znanja.

» Izziv je, vzeti si malo več časa za takega dijaka«.

»... prilagodimo jim urnik, predavanja in ocenjevanje znanja.«

Med organizacijskimi izzivi so bili v zadnjih dveh letih tudi tisti povezani z epidemiološko situacijo. Učitelji so bili informirani, kako dobro podati snov, navodila za delo in druge informacije pri delu na daljavo. Verjamemo, da so organizacijski izzivi povezani z epidemiološko situacijo kratkotrajne narave in ne več aktualni. Zaradi nizkega števila udeleženih odraslih s slušnimi težavami, prilagoditve na ravni organizacije ne zahtevajo večjega posega pri izvedbi izobraževalnega procesa.

Tako kot zaposlene na ljudskih univerzah smo tudi zaposlene na srednjih šolah povprašali po samooceni znanj in spretnosti za delo z gluhimi in naglušnimi udeleženci. Učitelji in drugi strokovni delavci so bili dokaj samokritični. 18 učiteljev in strokovnih delavcev je menilo da ni dovolj usposobljenih, največ 30, pa je odgovorilo, da bi potrebovali dodatna znanja, le eden se je čutil dovolj usposobljen za delo z gluhimi in naglušnimi odraslimi.

Tisti, ki so se odločili za prvi in drugi odgovor pa so posebej pojasnili, kakšna znanja in spretnosti bi potrebovali. Največ (13) si želi pridobiti dodatna znanja s področja slovenskega znakovnega jezika. Sledijo odgovori tistih, ki jim primanjkujejo didaktična znanja (10), dva sta navedla tudi usposabljanje za delo z odraslimi udeleženci. Eden od vprašanih se je odločil za odgovor »drugo« in kot dodatno znanje, ki bi ga potreboval, je navedel konkretne napotke o tem, kako delati z naglušno osebo.

Vsi predlogi strokovnega osebja so bili bolj ali manj povezani z dodatnim izobraževanjem in usposabljanjem. Vsebinsko naj bi bilo dodatno usposabljanje povezano s tem, kako izvajati pouk, kako naj potekajo konzultacije in ostale interakcije. Vprašani so bili še posebej zainteresirani, da izvedo, kje bi bilo mogoče brezplačno pridobiti znanje in spretnosti s področja dela z gluhi in naglušnimi. Nekateri so opozorili na tehnično podporo, ki se premalo upošteva in uporablja pri organizaciji prilagoditev za gluhe in naglušne udeležence.

5 Rezultati kvalitativne analize

5.1 Formalno izobraževanje

V okviru kvantitativne raziskave smo spoznali, da se nobena gluha ali naglušna oseba ne izobražuje v osnovnošolskem programu za odrasle. Tudi na zavodih, ki so namenjeni gluhi in naglušnim osebam⁵, odraslih udeležencev ni. Na omenjenih treh zavodih tudi na srednješolskih programih odraslih gluhih in naglušnih udeležencev ni. V Sloveniji je temeljna ustanova, ki ponuja programe srednješolskega izobraževanja posameznikom, ki imajo težave s sluhom, Srednja šola Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana (ZGNL). V kvalitativnem delu smo ugotovili, ZGNL ponuja širok spekter programov, ki so namenjeni mladim po uspešno končani osnovnošolski obveznosti, ki imajo odločbo o usmeritvi. Vendar na šoli ZGNL ni bilo niti enega odraslega udeleženca srednješolskega izobraževanja. V pogovoru z vodilnimi smo ugotovili, da ne gre za izjemo v letošnjem letu, tudi v preteklosti na šoli ni bilo udeleženih odraslih pripadnikov te skupine.

Namen kvalitativne raziskave je bil poiskati pojasnilo za nizko izobraževalno udeležbo gluhih in naglušnih v programih formalnega izobraževanja.

⁵ V Sloveniji so trije takšni zavodi: Zavod za gluhe in naglušne v Ljubljani, Center za sluh in govor Maribor in v Center za komunikacijo sluh in govor Portorož.

Glede na to, da je udeležba gluhih in naglušnih odraslih v programih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja izjemno nizka, smo najprej v kvalitativnem delu, na podlagi odgovorov vprašanih, podali nekatere razloge za nizko udeležbo.

Ugotovili smo, da so izkušnje gluhih in naglušnih s poprejšnjim šolanjem izjemno negativne. Sogovorniki so nam sporočili, da so se v času rednega šolanja počutili nesprejeto, tako s strani učiteljev, kasneje, v času srednjega šolanja, profesorjev, s strani vrstnikov in celo učiteljev in drugih strokovnih delavcev. Ker niso bili pripravljeni, da se soočijo z njihovimi učnimi specifikami, učitelji niso znali gluhim približati učne snovi, oziroma jo predstaviti na tak način, da bi bila zanje sprejemljiva in razumljiva. Zato so mnogi gluhi in naglušni odrasli poudarili, da so končali z osnovnošolskim izobraževanjem, ne da bi pridobili ustrezna znanja, ki bi jim omogočila nadaljevanje šolanja.

Težko je spremljat pouk, če ... jaz ne morem več brati z ustnic, če začne učiteljica pisat na tablo itak vidiš samo hrbet in enostavno se tej podatki porazgubijo. In enostavno nisem mogel spremljat, brat z ustnic. In je sošolec nekaj napisal in sem jaz pokukal čez njegovo ramo pa prepisoval, ane (I3).

Skrb vzbuja, da so se gluhi v času rednega šolanja pogosto srečevali tudi z nespodbudnim družinskim okoljem, saj so jih celo lastni starši in najbližji sorodniki premalo razumeli oziroma niso bili opolnomočeni, da svoje gluhe otroke razumejo, se soočijo z njihovimi problemi in jih podprejo pri doseganju pričakovanih izobraževalnih in učnih ciljev. Nekateri starši so prepozno ugotovili, da imajo njihovi otroci slušne težave in prilagoditve so bile ponujene prepozno, drugi pa celo niso bili pripravljeni sprejeti dejstva, da imajo invalidne otroke in zato se jim niso prilagajali ali so jih celo usmerjali v izobraževalni program za slišne otroke, kjer je bila njihova obravnava enakovredna.

Ja, ker dejansko je bilo ... mi je bilo ... v mnogih primerih zelo težko. Ker v drugem razredu sem ... me je učiteljica na primer tepla. Ker je mislila, da jaz ne spremljam pouka, ker pač nisem pozoren, ne poslušam razlage njene. Kar je pa skoraj nemogoče, saj nisem niti slišal. Ona ni tega videla, ni tega razumela tako in me je dejansko tepla, da sem jaz potem bil pozoren, pa da nisem nekaj sanjal (I3).

V programih rednega izobraževanja so se gluhi in naglušni soočali s socialnimi težavami, njihovi vrstniki, razen izjemoma, so jim redko ponudili pomoč, bodisi v obliki zapiskov, dodatne razlage, podpore bodisi na ravni medčloveških odnosov. Gluhi so se pogosto počutili nesprejeto. Gluhi odrasli se spomnijo, da so bili pogosto predmet zasmehovanja, vrstniki so jim bili nenaklonjeni, imeli so travmatične izkušnje. Počutili so se izključeni od sliščega sveta, od družbe sovrstnikov in šole, kot institucije.

Pač ja, sem si želela družbe pa tudi noben mi ni mogel potem pomagat. Vem, da ni dolžnost mojih sošolcev, da mi pomagajo. Ampak bila sem sama. In nisem imela nobene pomoči, tudi s strani šole ali pa svetovalke, da bi me na primer kdo vprašal, kako sem, kako se počutim, nič ni bilo tega. (15)

Na ta leta nimam lepih spominov zaradi nerazumevanja sošolcev in nekaterih učiteljev. Ob meni je bil tudi slepi sošolec, do katerega je bilo samoumevno malo več razumevanja, ker je bila njegova okvara vidna. Glubota pa je nevidna in na prvi pogled je vse preprosto. Mnogi mislijo, da bo glubi slišal, če mu govoriš bolj glasno ali da že zna brati z ustnic. Veliko je bilo predsodkov. Tudi informacij nisem imela, ko so, na primer, kakšne ure odpadle (18).

Na fokusni skupini je bilo izpostavljeno tudi, da znakovni jezik in jezik, ki ga uporabljajo slišči posamezniki, nista vedno usklajena, kar v času pouka onemogoča neposredno prenašanje učne snovi od sliščega h gluhemu. Ker slišna in pisna beseda ni primarni jezik gluhih in naglušnih posameznikov, so pogosto imeli težave z razumevanjem snovi, kar je onemogočilo njihovo nadaljnje šolanje:

Ampak izobraževanja temu primerno ne zmorejo več naprej. Ne gre. Ker znakovni jezik je sestavljen drugače, kot je sestavljena pisana beseda. Že stavčna sestava je obratna, če po domače rečem. Oni imajo tudi razmišljanje v znakovnem jeziku. Oni sanjajo v znakovnem jeziku. Njim je znakovni jezik osnova. (FS5)

Negativne izkušnje v času rednega šolanja so negativno vplivale na njihovo motivacijo in odločitev, da nadaljujejo z izobraževanjem v času odraslosti.

Nekoliko bolj prijetne spomine na redno šolanje so imeli tisti gluhi in naglušni odrasli, ki so se udeležili osnovnošolskega ali srednješolskih programov v specializiranih zavodih za gluhe in naglušne. Njihova uspešnost na teh šolah je bila višja, poučevali so jih učitelji, ki so bili seznanjeni z njihovimi specifikami, poznali so metode podajanja snovi, ki so bile zanje primerne in razumljive, temu pa so tudi prilagodili preverjanje znanja in ocenjevanje. Nekateri učitelji na teh zavodih so bili tudi gluhi in naglušni, večina učiteljev je bila sliščih.

V srednji šoli ni bilo problema, sem bila v zavodu in sem tudi naredila poklicno šolo tam. ... Tudi z učitelji smo se dobro razumeli. Z lahkoto sem šla skozi. Ni bilo nič zahtevno. (14)

Iz tega komentarja je razvidno, da so se šolajoči v Zavodih, prilagojenih gluhim in naglušnim, počutili dobro. Učitelji so usposobljeni za delo s to ranljivo skupino, poznajo metode dela, razumejo njihove učne težave, socialne težave in frustracije. Hkrati pa se gluhi in naglušni družijo s sebi enakimi – uporabljajo enak jezik in so del te subkulture.

Tudi tak pristop ima nekaj izzivov.

Prvi je ta, ki kaže, da se gluhi udeleženci programov za pridobivanje višje izobrazbene stopnje, težje prilagajajo slišočemu se okolju. Učijo se in živijo v relativno zaprtem okolju, ki jim ne omogoča pridobivanja spretnosti (branje z ustnic, komuniciranje s slišočim okoljem), ki si jih lažje pridobijo otroci in mladostniki v programih, ki so namenjeni tudi slišči populaciji. Težje so pripravljeni za nadaljevanje šolanja v ustanovah, ki niso namenjene zgolj gluhim in naglušnim. Zaradi težje komunikacije težje sprejemajo izzive iz sveta dela.

Zastavlja se tudi vprašanje o tem, ali Zavodi, ki ponujajo formalno izobraževanje zgolj gluhim in naglušnim, ponujajo enakovredna znanja udeležencem izobraževalnih programov. V pogovoru z gluhimi, pa tudi s strokovnjaki, ki so se udeležili fokusne skupine, smo prišli do ugotovitve, da gre za nekoliko nižje standarde znanja. Sogovorniki so poudarili, da nekateri gluhi ne dosegajo minimalnih standardov. Neustrezna predznanja pa so resna ovira za nadaljevanje šolanja, bodisi redno bodisi kot odrasli udeleženci. Od tod izhajajo tudi njihove nižje ambicije in pričakovanja ter odločitev, da prej zaključijo šolanje.

Z vidika izobraževanja odraslih pa je problem ta, da so, kot kaže, zdaj delujoče šole nedostopne odraslim udeležencem. V pogovoru z vodstvom šol smo ugotovili, da v Zavodih za gluhe in naglušne se odrasli ne morejo vpisati v omenjene izobraževalne ustanove. Odgovora na vprašanje, kaj so razlogi zato, da specializirane ustanove zapirajo vrata gluhim in naglušnim odraslim, v času raziskave nismo prejeli.

Ljudske univerze izvajajo program osnovna šola za odrasle, ki bi bil lahko primeren za gluhe in naglušne odrasle. Ta je namenjen mladostnikom in odraslim, ki želijo pridobiti osnovnošolsko izobraževanje odraslih, s tem pa možnost nadaljnega izobraževanja v srednješolskih izobraževalnih programih. Evalvacija programa OŠO je pokazal, da se programa praviloma udeležujejo odrasli pripadniki ranljivih skupin, kljub temu med njimi ni niti enega gluhega odraslega udeleženca (2012). V kvantitativnem delu smo na podlagi ocen vprašanih ugotovili, da ljudske univerze niso opremljene za delo s to ranljivo skupino: ne kadrovsko in ne prostorsko (učilnice ne omogočajo uporabe slušnih zank). Ta ugotovitev je presenetljiva, saj učitelji odraslih, sploh na ljudskih univerzah, poznajo specifične ranljivih skupin, metode dela z odraslimi, ovire, s katerimi se srečujejo. Če so usposobljeni, bi lahko upoštevali specifične gluhih in naglušnih odraslih in bi temu prilagodili izvedbo izobraževalnega procesa. Mnogi, kot kaže, so samokritični glede usposobljenosti za delo z gluhimi in naglušnimi odraslimi. Iz izjav, ki so jih podali strokovni delavci na ljudskih univerzah, smo ugotovili, da se učitelji in drugi strokovni delavci želijo dodatno izobraževati za delo s to ranljivo skupino, za potrebe po tovrstnem izobraževanju. Vprašanje pa je, koliko so te potrebe izražene na ljudskih univerzah, kakšna je ponudba programov za usposabljanje strokovnega kadra

za delo z gluhihimi in naglušnimi odraslimi, in kako so zagotovljeni drugi pogoji za delo s to ranljivo skupino.

Nepripravljenost strokovnega kadra za delo z gluhihimi smo prepoznali tudi na srednjih šolah, ki imajo oddelek za odrasle udeležence, čeprav je nekaj gluhih in naglušnih uspešno zaključilo program v oddelkih za odrasle. Tudi tukaj pri obravnavi uspešnosti moramo upoštevati nekoliko nižja povprečna predznanja gluhih in naglušnih odraslih v primerjavi s slišječimi odraslimi udeleženci programov.

Prvo sem obiskovala srednjo ekonomsko šolo, ker sem želela postati računovodkinja potem pa en mesec, dva meseca sem hodila in sem ugotovila, da mi ne gre, ker tudi niso imeli nikoli gluhnega dijaka in sploh niso vedeli, kako. In jaz sem bila zgubljena in nisem vedela, kako to uspešno urediti. Potem sem se preselila v srednjo živilsko šolo, smer živilski tehnik. Prvo leto sem uspešno naredila. Mela sem popravni izpit, ampak sem uspešno naredila. Drug letnik mi spet ni šlo ... tista smer, živilski tehnik je težko, ker moraš poslušati razlago. In potem sem šla v smer slaščičarstvo, nisem ponavljala letnika, samo smer sem spremenila. V drugem letniku sem šla v smer slaščičarstva in sem zaključila z odličnim uspehom. Sama sem se učila iz zapiskov. Potem sem poskušala iti naprej do 5. stopnje pa mi žal ni šlo, spet mi je bilo težko, ker mi je manjkala razlaga, na primer pri fiziki ali matematiki. Ker pač ja ... jaz sem samo prepisovala, ampak nisem poznala procesa npr. pri matematiki, za računanje in mi je bilo težko. Končala sem poklicno šolo in potem sem šla delat. (I5)

Tudi tisti gluhi in naglušni, ki so se vpisali na fakulteto, so zaostajali za svojimi vrstniki in naleteli na nepremostljive ovire pri šolanju:

Ja, ja na fakulteti pa je bilo veliko drugače, slabše. Težje zame. Ker nas je bilo ogromno študentov. Na začetku nas je bilo 200 ali kok je bilo, polna učilnica. Tudi sem sedel v sprednji klopi, dejansko. Ampak je učilnica tako daleč nazaj, velika, da ko je pisal pa spremljat, težko je. Takrat ni bilo pravice za tolmača. ... vsi ti predmeti so bili nekako podobni, matematika, fizika, tehnična mehanika, elektrotehnika. In če ti ni jasno, sošolce vprašaš, potem pa pri naslednjem predmetu spet sošolce vprašaš ... v moji glavi je bila sama zmešnjava tako, da jaz nisem mogel več spremljat predavanj pa vse skupaj. Ni šlo, enostavno. (I3)

Ker gluhih in naglušnih v teh kritičnih trenutkih, ko so pri pouku zaostajali, niso razumeli snovi, bili spregledani, jim nihče ni priskočil na pomoč, saj *večina učencev, ki je naglušnih ali težje naglušnih, se brez pomoči težje izobražujejo (FS1)*, so jim ostali boleči spomini na redno šolanje in so praviloma manj motivirani za izobraževanje in učenje v odraslosti. Posledično je udeležba v programih formalnega izobraževanja pri tej populaciji izjemno nizka. Pomoč, ki so jo v času rednega šolanja potrebovali, so bili: pomoč sošolcev (ne le pri posojanju zvezkov), učiteljev (njihova naloga je bila prepoznati učne težave gluhih in naglušnih, težave v razumevanju snovi, predavati na način, ki omogoča branje

z ustnic), socialnih delavcev (gluhi in naglušni so se počutili izolirani in nerazumljeni), dodatne inštrukcije, pa tudi pomoč staršev, ki lahko učiteljem in socialnim delavcem približajo vrsto težav, s katerimi se sooča njihov otrok. Še posebej starši imajo pomembno vlogo pri prepoznavanju potencialov svojih otrok in pri spodbujanju teh k doseganju višje izobrazbe.

V primeru I8 je pomoč šla še dlje: *Prve tedne v prvi klopi nisem mogla slediti pouku. Starši so mi na vsak način želeli omogočiti nekaj znanja in informacij, zato so kupili kasetofon. Moja mama je nato pisala zapiske s predavanj, ne glede na to, da so bili posnetki izjemno slabe kakovosti zaradi šumov. (I8)* Z njihovo pomočjo je izobraževalna pot gluhe ali naglušne osebe manj boleča in izobraževanje v času odraslosti pogostejše ...

Tisti gluhi ali naglušni odrasli, ki si želijo pridobiti višjo formalno izobrazbo, kot razloge, zakaj tega ne storijo, navajajo pomanjkanje časa (poleg redne službe še skrb za otroke/družino, nekateri izmed naših sogovornikov se tudi dnevno vozijo v Ljubljano v službo: ena iz Slovenj Gradca, en sogovornik pa iz Maribora), in pomanjkanje denarja:

Ja, ampak to ni zastonj. Ker sem se že požanimala in ni zastonj. Če grem kot ekonomski tehnik ... agronomski tehnik ali pa ne vem ... je 2 leti potem dobiš 5. stopnjo. Če bi šla pa jaz v smer ekonomski tehnik bi pa potrebovala 4 leta. In potrebno je tudi plačat. Nič ni zastonj. Želim si pa 5. stopnjo tudi, ker s to stopnjo bi se lahko prijavila na izpit za glubega tolmača, ker vem da lahko pomagam drugim glede tolmačenja. Ali bi pa knjige prevajala ali pa besedila, ki jih gluhi ne razumejo. Ali pa kakšne odločbe, ki jih gluhi dobijo. Jaz bi to lahko prevajala v znakovni jezik, ampak je problem, ker nimam 5. stopnje in ne morem postati gluha tolmačica. V Sloveniji imamo že 4 gluhe tolmače. (I5)

Tudi če bi šolanje odraslih bilo zastonj, je to gluhim in naglušnim – po njihovih besedah – nedostopno, saj bi si morali sami plačati tolmača, kar pa je zanje prevelik strošek.

5.2 Neformalno izobraževanje

V pogovoru z zaposlenimi na Zvezi društev gluhih in naglušnih Slovenije je bilo izpostavljeno, da je neformalno izobraževanje odraslih zelo pomembno zato, ker s pridobljeno izobrazbo, brez dodatnih usposabljanj, gluhi in naglušni ne pridobijo potrebnih znanj za življenje in delo. Posodabljanje in dopolnjevanje obstoječega znanja pa je sicer izjemno pomembno v družbi znanja. Za gluhe in naglušne, ki imajo praviloma nizko izobrazbeno stopnjo, je to še toliko bolj pomembno. Neformalno izobraževanje odraslih ima tudi odločilno vlogo za zmanjševanje družbene izključenosti, kar velja še posebej za gluhe, ki so marginalizirana skupina. S pomočjo neformalnega

izobraževanja njihova angažiranost narašča: gluhih in naglušnim odraslim omogoča druženje, čustveno oporo, instrumentalno in informacijsko oporo.

Pomemben vidik neformalnega izobraževanja je izobraževanje za potrebe dela.

Izkušnje naših sogovornikov z izobraževanjem za potrebe dela so bile različne. Nekateri niso imeli težav. Gre predvsem za tiste posameznike, ki so bili v času šolanja uspešni, so bili motivirani za učenje in izobraževanje ter so lažje komunicirali v delovnem okolju in okolju, kjer živijo. Nedvomno so bili tudi delodajalci njim bolj naklonjeni in so upoštevali njihove posebnosti pri oblikovanju delovnih mest, pri organizaciji delovnega procesa ali pri snovanju izobraževanja in usposabljanja, ki bi bilo zanje primerno. Citat v nadaljevanju pokaže primer dobre prakse, sogovornik, kljub svojim pomanjkljivostim, se je odlično znašel in pridobil je potrebna znanja za delo v različnih izobraževalnih ustanovah in kontekstih.

Takrat sem rabil nekaj dodatnega znanja iz arhitekture računalniške mreže. In so me poslali na izobraževanje v eno firmo, ki je zastopala ameriško firmo NOVEL(?). To je ta firma, ki kreira računalniška omrežja in dela programsko opremo za vodenje teh mrež. Sem se usposabljal in dobil certifikat, da sem usposobljen za kreiranje računalniške mreže. To je bilo prvo moje usposabljanje, potem sem imel še nekaj usposabljanj preko naše zveze, pa preko podjetja. To so bila neformalna usposabljanja na področju grafike. (I6). I6 že v času rednega šolanja ni potreboval dodatne pomoči, zato mu ostala kasnejša izobraževanja niso predstavljala težave.

Drugi gluhi in naglušni odrasli pa so pri neformalnem izobraževanju imeli več težav. Ugotovili smo, da je uspešnost velikokrat odvisna od tega, ali je gluhemu zagotovljena pomoč tolmača, brez katerega gluhi težko razumejo posredovano učno vsebino. Število ur za tolmačenje je pri odraslih omejeno oziroma veliko manjše kot pri otrocih in mladostnikih. Ponekod so delodajalci pripravljeni plačati ure za tolmačenje, ne pa vedno.

Predstavnica Zavoda za zaposlovanje je poudarila, da nimajo sredstev, s katerimi bi pokrili strošek tolmača: *kdo je tisti, ki bo glubemu pa vendar priznal strošek tolmača? Zakaj pa bi gluha oseba imela več stroškov zato, da se angažira in vključi v tečaje oz. neformalne oblike učenja, kot pa jaz kot slišča oseba. In to je zdaj ta problem. Konkretno ZZS, mi smo imeli enega gospoda, ki se je želel vključiti v aktivno politiko zaposlovanja in so ga želeli vključiti v nek tečaj ... je centralna služba odgovorila, da ima pač zato vavčerje. Vavčerji niso temu namenjeni. Mi smo na MZD posredovali to vprašanje, žal v vseh teh mesecih pogovora nismo prejeli. Ampak, če mene vprašate, mi ne smemo še dodatno postavljati ovir tem osebam, da jim že takoj ob vhodu preprečimo ... in zbijemo to voljo, ki jo ima, da se vključi v to dodatno izobraževanje. (FS5)* Kar sem že prej poudarila, zavod svojih sredstev nima. In če s strani ministrstva ne dobi za ta namen sredstev, dejansko ne moremo drugače odgovoriti, ne.

Se pravi čisto sistemsko bi moralo biti to urejeno, da bi mi za take primere imeli budget in bi rekli; v takih primerih se iz tega budgeta to krije, ampak to ni urejeno in, zato predvidevam, se nobeden tudi ne vključuje v tečaje. (FS5)

Podjetje, ki pripravlja gluhe in naglušne za vstop na trg dela, pa predvidi sredstva za tolmača: *zato pa mi recimo kot koncesionar zaposlitvene rehabilitacije, ne ... imamo rezervirana sredstva že ob razpisu. Že sicer. In to že vrsto let počnemo na način, da imamo določen del, namenjen mobilnosti, in določen del namenjen tudi za tolmačenje. To že vrsto let. In vemo, ko bomo dobili v obravnavo glubo osebo, ki potrebuje pri komunikaciji tolmača, si ga bo sam človek naročil ali ga bomo mi, to se dogovorimo prej. Ampak vemo, da smo mi plačnik teh storitev in potem refundiramo to od ministrstva (FS6).*

Gluhi in naglušni so najpogosteje omenjali udeležbo v neformalnih izobraževanjih v okviru društev gluhih in naglušnih, ki pri takšnih usposabljanjih tudi priskrbijo tolmača. Pri tem upoštevajo potrebe svojih članov, zato njihova ponudba tečajev vključuje: *računalniški tečaji, potem tečaji znakovnega jezika za naglušne osebe, potem tudi za gluhe ... ampak tukaj je interes bolj v smeri dopolnjevanja svojega znanja, že obstoječega znanja, oz. besedišče znakovnega jezika se razvija ... Ampak bolj njihove teme, ki jih oni izrazijo ... konec koncev tudi kar tako napisati prošnjo, ampak ... za ... na njim razumljiv način, prilagojeno ... (FS3).*

Med izobraževanjem v okviru društev in zveze so še izobraževanja s področja socialnega varstva, pravic gluhih in naglušnih, pa tudi za druge potrebe svojih članov, na primer o podjetništvu.

Gluhe in naglušne osebe redko srečamo na tečajih in izobraževanjih, organiziranih za slišče osebe. Razlogov za to je več – nizka samozavest in boleče izkušnje s šolanjem v inkluziji (nerazumevanje sošolcev, okolice), pa tudi nizka motivacija: *Za ostale člane skupnosti gluhih z nižjo ali srednje poklicno izobrazbo je že nizka samozavest dovolj zadosten razlog, da se neformalnega izobraževanja izven svoje skupnosti ne bodo udeležili, niti pod razno sami, morda redkeje v dvoje ali v skupini, temu sledi tudi nizka motivacija, saj razmišljajo, da jim novo pridobljeno znanje ne bo doprineslo v življenju. Pogosto razmišljajo, da jih je sram, se izpostaviti kot edini s tolmačem, in si ne želijo pozornosti od ostalih udeležencev, predavateljev. (18)*

Večina naših sogovornikov, pa tudi nekateri udeleženci fokusne skupine, so poudarili, da gluha oseba za udeležbo na izobraževanju odraslih potrebuje tolmača: *Ker drugače, brez tolmača gluhi nič ne razumemo, nič ne moremo. Nič! (14).* Dobijo sicer vavčer za 30 brezplačnih ur tolmačenja na leto, kar pa uporabijo za druge, bolj nujne storitve: *Ja, to je premalo. Če bi bilo daljše izobraževanje ... jaz imam 30 vavčerjev na leto ... nekatere vavčerje uporabim tudi za druge, privatne stvari, ki jih res bolj rabim ... in če bi bilo izobraževanje, bi bilo sigurno premalo (14).*

Eden od vzrokov za nizko udeležbo gluhih in naglušnih je tudi v tem, da so predavanja, seminarji neprilagojeni, tako po vsebini, količini in načinu podajanja.

Priporočljiv je globalni način poučevanja, s primeri, prakso, demonstracijami. Prav tako se gluhi ne morejo po izkušnjah identificirati s slišječimi predavatelji, izvajalci, kar jih hitro odvrne od sodelovanja ali vključitve v neformalne oblike izobraževanja. (I8)

5.3 Ozaveščanje in podpora

Iz rezultatov sledi, da so gluhi in naglušni, populacija, ki nima dovolj informacij o izobraževalnih priložnostih in o perspektivah, ki jih odpira tako pridobljena izobrazba. V prvi vrsti je treba ozaveščati gluhe in naglušne odrasle o možnostih izobraževanja odraslih. V intervjujih smo opazili, da interesa po dodatnem izobraževanju pravzaprav ni. Skozi življenje so se naučili znižati pričakovanja, ambicije, želje, saj so se pogosto znašli v okoljih, kjer niso bili razumljeni.

Gluhi so se naučili, ali pa sprejemajo to, da drugi o njih odločajo. Da jim drugi sugerirajo »to bi bilo zate fajn, to daj ...«. niti v njihovi glavi ne razvijajo te resne potrebe, da bi se na tak način izobraževal, ali udeleževal nekih seminarjev, tečajev itn. (FS6)

Drug razlog za neudeležbo v izobraževalnih programih je nezmožnost slediti predavanjem zaradi pomanjkljivega predznanja: odrasli, ki so se v mladosti šolali na zavodih, specializiranih za to ciljno populacijo, niso dosegali iste ravni znanja kot ostali; tisti, ki pa so bili v inkluzijip so imeli težave z razumevanjem temeljnih predmetov in niso pridobili dovolj dobre osnove za študij.

Pomemben razlog za ne vključenost naših sogovornikov iz vrst gluhih in naglušnih, v različna izobraževanja za odrasle, je starost. Gluhi imajo lahko prišteto dobo za pridobitev in odmero pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (če imajo potrjeno invalidnost s strani Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije in od takrat, ko kot odrasli to prijavijo) (138. člen Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 48/22 – uradno prečiščeno besedilo, 40/23 – ZČmIS-1, 78/23 – ZORR in 84/23 – ZDOsk-1).

Starejšim od 40 let se zato udeležba v programih formalnega izobraževanja ne zdi smiselna.

Današnji naši gluhi, so bližje penziji. Imamo beneficirano delovno dobo in mi gluhi, se pravi, 45 let, 50 let, nimamo interesa, da bi se dodatno izobraževali ...ker bomo itak šli kmalu v penzijo. Ne rabim dodatnega izobraževanja, če bom šel kmalu v penzijo. Priporočam pa mladim, ker dandanes ni več delovnega mesta, da bi bil tam do penzije.» (I6)

Gluhim in naglušnim je treba približati področje izobraževanja odraslih, saj je v današnjem svetu izobraževanje stalnica. Stalnih zaposlitev, ki bi trajale do upokojitve ni več. Okolje se nenehno spreminja; odpovedi delovnega razmerja in premestitve so del vsakdana, zato so del vsakdana tudi formalna in neformalna izobraževanja. Ne glede na to v mreži formalnih in neformalnih izobraževanj ACS-a ne poročajo o gluhih udeležencih izobraževanj oziroma je bilo teh v preteklosti zelo malo.

Velik pomen za razvoj kompetenc gluhih in naglušnih ima **družina**: v zgodnjem otroštvu se skupaj s strokovnjaki odločijo za prilagojeno izobraževanje v zavodih za gluhe in naglušne ali pa za inkluzijo. Od staršev je odvisno, ali se bodo gluhi in naglušni znakovnega jezika sploh naučili. Zelo pomembno pa je tudi, da se sami naučijo znakovnega jezika in postanejo otrokov prvi sogovornik in zaveznik. Gluhi, ki so dosegli visoko izobrazbo, so imeli praviloma močno podporo družine. Med našimi sogovorniki pa so bili tudi takšni, ki podpore staršev niso imeli: *Ne saj, težko je v bistvu mogoče to razumeti, ker s starši sem se jaz sporazumeval dokaj normalno. Nimam tako hude okvare sluha, da ne bi slišal svojih staršev. Saj jaz slišim normalno, samo včasih nisem bil pozoren. In tako so starši to razlagali učiteljem in potem so učitelji mislili, da jaz nisem pozoren, če ne razumem vprašanja ali pa kakšnega stavka. In to je napačna informacija s strani mojih staršev.* (I3)

Pri doseganju učnih dosežkov ranljivih nasploh je v Sloveniji izjemno pomembna vloga staršev, predvsem pa stopnja izobrazbe matere. Bolj izobraženi starši lažje razumejo posebne potrebe svojih otrok, ravno tako pa so tudi dejavnejši pri prenašanju učnih vrednot, navad, učne kulture – vse to olajša otrokom prehod in uspešnost pri izobraževanju. (Boudard in Rubenson, 2004). Ta ugotovitev sicer ne velja zgolj za gluhe. Raziskava PIAAC (OECD, 2016) je pokazala, da je izobrazba staršev pomemben dejavnik pri pojasnjevanju udeležbe v IO vseh odraslih, vendar najbolj prihaja do izraza pri posameznikih s posebnimi potrebami: *Če ne bi bilo staršev, če ne bi imel podpore staršev, bi težko zaključil tako šolanje* (I6).

Knaflič poudarja, da se raven pismenosti otrok večinoma ujema z ravno pismenosti njihovih staršev ter da se določena raven pismenosti znotraj družin ohranja med generacijami (Možina, Knaflič, 2000). V pogovoru z gluhi in naglušnimi smo ugotovili, da ta ugotovitev velja tudi zanje: *K sreči sem bila veliko pismena, ker sem veliko brala knjige. Ker mami je vedno rekla, naj berem knjige in sva jih skupaj brali. Zato sem ji hvaležna, ker imam veliko besednega zaklada ravno zaradi tega. In tudi razumem stavke in slovnico.* (I5)

K mojemu uspehu pri šolanju/ študiju/ ostalem izobraževanju je prispevala tudi podpora družine, moja motivacija, ker sem želel biti enak starejšemu bratu in tudi ostalim slišočim. (Nekdo drug bi temu rekel "fovšija", ampak meni

je ta "jovšija" pomagala). Poleg tega pa mi je brat veliko pomagal pri matematiki in angleščini (učenje pravilne izgovorjave npr.). (I2) Ta citat kaže, da imajo pomembno vlogo ne zgolj starši, temveč tudi drugi družinski člani. Po eni strani lahko gluhih razložijo manj jasno učno snov, po drugi strani pa, če so uspešni, so lahko pomemben zgled. Zato, da bi bili enakovredni svojim sorodnikom, so gluhi dodatno motivirani, da se izobražujejo.

V procesu ozaveščanja zato dajemo poseben poudarek ozaveščanju in opolnomočenju staršev gluhih in naglušnih otrok ter drugih družinskih članov. Zelo pomembno je, da čim več informacij pridobijo čim bolj zgodaj. Tukaj predstavlja lep zgled Norveška, ki staršem gluhih in naglušnih otrok ponuja brezplačna izobraževanja, za katera ne porabljajo svojega dopusta. Na izobraževanjih se naučijo znakovnega jezika, seznanijo se s pravicami otrok in staršev, spoznajo primere dobre prakse in življenjske zgodbe gluhih in naglušnih odraslih. Takšna podpora bistveno izboljša razvoj in učne sposobnosti gluhih in naglušnih otrok ter jih opolnomoči za samostojno delo in izobraževanje v odrasli dobi.

V pogovorih smo opazili razliko med sogovorniki sliščnih staršev in sogovorniki gluhih staršev. Sogovorniki gluhih staršev so se pogosto v primarni družini počutili bolj sprejete od sogovornikov sliščnih staršev, naleteli pa so na oviro, da jih starši niso spodbujali pri njihovih akademskih ambicijah zaradi lastnih potlačenih ambicij in negativnih življenjskih izkušenj:

»Gluhi otroci iz gluhih družin nimajo ambicij, ne želja po izobrazbi, čeprav so visoko inteligentni, sposobni. Vpliv in pritisk okolja na starše in njihove otroke sta premočna ... Zakaj so gluhi starši pesimistični? Zaradi izkušenj in ker sami niso bili deležni razumevanja in podpore, da bi uresničili ambicije. Prav tako se sami zavedajo, da njihova slovenščina ni tekoča in skrb, da otroku ne bodo mogli pomagati, je prevelika. (FS2)

Takšni starši prav tako potrebujejo svetovanje in zagotovila, da bo njihovemu otroku ponujene več pomoči, kot so je bili deležni sami v času šolanja.

Učitelji, svetovalci, širše šolsko okolje imajo velik pomen za napredovanje gluhega ali naglušnega odraslega udeleženca, saj lahko v njem prepoznajo potenciale, ki jih sami ne prepoznavajo. Hkrati se morajo zavedati omejitev udeležencev s slišnimi težavami in temu prilagoditi pouk, na primer predavati obrnjeni slušateljem, ne v tablo, kar so doživljali naši sogovorniki v času rednega izobraževanja. Tukaj je treba poudariti, da polžev vsadek kakor tudi slišni aparat, ki ga uporabljajo mnogi gluhi in naglušni, ne omogočata iste kakovosti sluha kot pri sliščnih. Ti pripomočki omogočajo dokaj nemoten pogovor dveh oseb, ki sedita ena nasproti druge, medtem ko je spremljanje predavanj otežkočeno, če je v učilnici nemir, pa skoraj nemogoče.

Sprehajanje učitelja v razredu zadeva samo še zaplete. Predavatelji morajo tudi vedeti, da gluhi ali naglušni ne morejo pisati izpiskov, ker je vsa njihova pozornost namenjena ali razbiranju z ustnic ali gledanju tolmača, kadar je ta prisoten.

Prav tako morajo učitelji poznati tehnične prilagoditve gluhim in naglušnim osebam (slišna zanka) in jih uporabljati. Naši sogovorniki so namreč opozarjali na nepripravljenost nekaterih učiteljev, predvsem predavateljev na fakulteti, na takšne prilagoditve.

Ozavestiti je treba tudi **delodajalce**. Nekateri delodajalci, ki imajo zaposlene gluhe ali naglušne, imajo običajno zelo pozitivne izkušnje z njimi, takrat, ko so gluhi dobro pripravljeni in usposobljeni za delo:

...Delodajalci zelo radi zaposlujejo glube. Zelo. So znani kot pridni, dobri delavci. Tko. Dobro delajo, so zelo natančni pri delu. Resno jemljejo stvari... skratka mi imamo dobre izkušnje. Velikokrat me kak delodajalec pokliče, dajte zrihtite mi še kakšnega takega fanta, kot je ta pa ta ... (FS3)

Tako je, naše izkušnje so dobre. Zdaj konkretno v naši firmi je zaposlena tudi gluha sodelavka, ki je po poklicu delavna terapevtka in svoje delo odlično opravlja. In še neki je zanimivo in mi je všeč to blazno, ko pridejo k nam gluhi in naglušni, uporabniki znakovnega jezika ali pa naglušni... in ko ona z njimi dela je to drug svet. Zato ker ona točno ve kaj to pomeni bit gluh, kako se boriti čez življenje, kako komunicirati, kako se spopadat s tem ko nisi razumljen itn. In ona na tist svoj način podajanja informacij in svetovanja opravlja odlično delo. (FS3)

A večinoma ni tako – večina delodajalcev še nikoli ni imela zaposlene gluhe ali naglušne osebe in s tem nimajo izkušenj, zato tudi ne vedo, kako v takšnem primeru postopati, kaj lahko od gluhe osebe pričakujejo, kako bo potekalo sodelovanje z njo ipd.:

»Delodajalci bodo v večini primerov odgovorili pozitivno, da so zainteresirani, le da ni gluhih kandidatov, niti se ne prijavljajo na razpise za delovna mesta. Večina tudi še nikoli ni srečala glube osebe, niti nima predstave, kakšna je gluba oseba. Strah jih je predvsem komunikacijske ovire in gredo po liniji najmanjšega odpora, zato raje zaposlijo sliščo osebo. Sploh ne vprašajo, kakšna znanja in spretnosti imajo. Prav tako nimajo informacij o ugodnostih za podjetje, možnostih koriščenja storitev tolmača«. (I8).

Iz tega izhajata vsaj dve težavi: gluha oseba ne dobi priložnosti za razgovor, kjer bi predstavila svoje znanje in svoje kompetence:

Jaž mislim, da je največji problem, da vsi slišči mislijo, da je komunikacija z gluhimi slaba. Ja, res je, da imajo gluhi slabo izobrazbo, tudi so nepismeni. Ampak ni to za vse res. Problem je, da se vsi slišči prestrašijo, kakšna bo komunikacija. Če bi država rekla, kar koli rekla ... ampak vsi imajo ta strah glede razumevanja. Je pa potrebno

več tega ozaveščanja. Zdaj se to dogaja glede ozaveščanja, v starih časih tega ni bilo. Tudi če sem jaz prošnjo napisala in sem omenila, da sem gluha oseba, sem takoj vedela, da ne bom dobila vabila na razgovor. Če pa nič ne napišem, potem pa dobim vabilo na razgovor. In potem so presenečeni, da sem gluha. In so me vprašali, zakaj pa niste napisala, da ste gluha. Ampak jaz vem, da če bi napisala, da sem gluha oseba, ne dobim vabila na razgovor. Ampak ne glede na gluboto jaz moram tudi delat. (15)

Posledica ne povabila na razgovor je, da ostajajo kompetence (formalna izobrazba in ostala znanja) gluhe osebe spregledane in »neizkoriščene« pri delodajalcih. Še posebej visoko izobražene gluhe osebe v Sloveniji pogosto ne dobijo priložnosti za delo, tudi kadar so potrebe za takšno delovno mesto:

Mlada zdravnica, ki je med študijem oglušela, je bila zaradi zavrnitve in nerazumevanja primorana iskati delo v pisarni, kjer nima komunikacije. Njena želja je bila, da bi bila splošna zdravnica za gluhe, tako pa ni dobila priložnosti za specializacijo. Mladi kemik je po študiju na univerzi Gallaudet iskal zaposlitev in komaj našel zaposlitev v domačem okolju, najprej preko Racia, v skladišču, šele kasneje je našel tudi primerno izobrazbi delovno mesto. (18)

Gluh magister farmacije. Magistriral v Sloveniji in ni dobil službe. Kako pa, če gluh bit farmacevt? Saj gluh pa ja ne more prodajat zdravila v lekarni. Je gospod šel v Avstrijo, na Dunaj in je dobil zaposlitev v lekarni. Kjer ... gre dva dni na teden dela v lekarni s strankami, ob prisotnosti tolmača, tri dni pa je v laboratoriju, kjer pripravlja zdravila ... (FS1)

Delodajalci gluhih in naglušnih oseb večinoma ne poznajo. Ne vedo, kakšna znanja imajo in kako lahko s svojimi znanji koristijo delodajalcu in družbi. V Sloveniji je močna potreba po ozaveščanju delodajalcev, da so med nami gluhe in naglušne osebe, mnogi tudi z visoko izobrazbo, ki so uspešni delavci, in ki to priložnost potrebujejo. **Ozaveščanje delodajalcev je ključno za vzpostavitev bolj vključujočega dela. Naši sogovorniki si namreč želijo sprejetosti in možnosti za osebno rast ter napredovanja.** Tisti, ki se na delovnem mestu lahko dokažejo s svojim znanjem in ki jim je omogočen osebni razvoj, so bistveno bolj zadovoljni:

Super je bilo. Tko da mi je bilo super. In bil sem tudi zelo sposoben pri delu. Moj mojster me je tudi pohvalil, kako sem delaven. In tudi ta mojster, s katerim sem delal, je znal tudi malo znakovnega jezika in seveda sem se zaradi tega dobro počutil, ne da sem bil kot nekeje drugje, jaz, kot gluha oseba, sem bil enakovreden skupini in del skupine in imel spoštovanje (11) ... Potem pa je direktor rekel, da bom jaz vodja skladišča in potem sem bil mal zmeden, kako, če sem gluh. Pa je rekel direktor, ah ni važno, če si gluh, važno je, kar imaš v glavi. In res sem postal vodja skladišča, pač je bila velika odgovornost. Bili smo povezani z Avstrijo. Potem me je seveda s strani Avstrije pohvalili, sem bil zelo natančen, so bili zadovoljni z mojim delom. (I1)

Zelo veliko vlogo pri ozaveščanju položaja in specifičnih težav gluhih in naglušnih imajo **mediji**. Prispevati morajo k prepoznavanju ranljivih, izobraževalno prikrajšanih skupin odraslih, med katere sodijo tudi gluhi in naglušni. Posebno vlogo pri tem ima nacionalna radiotelevizija. Za ozaveščanje širše javnosti o položaju in specifičnih težavah gluhih in naglušnih oseb so dobrodošle dokumentarne oddaje oz. oddaje o življenju in delu gluhih oseb, kjer lahko predstavijo svoje življenjske zgodbe. Primer dobre prakse je Informativno-izobraževalna oddaja Prisluhljivo tišini, ki se je začela predvajati leta 1979 in je druga najstarejša neprekinjeno predvajana oddaja. Gledalcem prinaša ozaveščevalne vsebine s področja okvar sluha in izvirne avtorske vsebine iz življenja, dela, zakonodaje, kulturnega in športnega udejstvovanja gluhih, naglušnih in gluho-slepih. Upoštevajoč manjšinsko jezikovno kulturo gluhih, je oddaja opremljena s tolmačem in s podnapisi, da lahko njene vsebine nemoteno spremljajo osebe z okvaro sluha. Omenimo naj tudi oddajo Pričevalci o polpretekli zgodovini Slovenije. To pa ni vse: nacionalna televizija mora zagotavljati dostop medijskih vsebin manjšinam, ne le italijanski in madžarski manjšini. RTVSLO to počne z opremljanjem poročil in drugih oddaj s tolmačem, ki vsebino prevaja v slovenski znakovni jezik.

Na drugi strani je vloga medijev (tudi lokalnih in ne le televizije) sporočati učne priložnosti, dostopne v lokalnem okolju in širše, zgleds uspešnih učečih se ter koristih učenja in izobraževanja. »S prodornimi in učinkovitimi pristopi doseganja, ozaveščanja in informiranja je potrebno pri njih in v družbi nasploh krepiti miselnost, da za učenje ni nikoli prepozno in da obstaja veliko priložnosti (mnogo brezplačnih) za posledično izboljšanje življenja in dela« (Pangerc Pahernik, Brenk, 2023).

Svetovanje

»Svetovalna dejavnost v izobraževanju odraslih (IO) ima pomembno vlogo pri podpori odraslemu za vključitev v izobraževanje in učenje ter tudi za uspešno izpeljavo in dokončanje le tega. Zato je ena od pomembnih podpornih dejavnosti v IO, ki ne prispeva le *k uresničevanju individualnih* ciljev izobraževanja in učenja odraslih, temveč tudi širše, k uresničevanju *strateških ciljev* izobraževanja odraslih v slovenskem prostoru, med katerimi je tudi dvig udeležbe (še posebej ranljivih) odraslih v izobraževanje in učenje« (Vilič Klenovšek, 2023).

Gluhi in naglušni se med sabo razlikujejo po stopnji izobrazbe in drugih pridobljenih kompetencah, življenjskih izkušnjah in interesih. Če želimo gluhe in naglušne spodbuditi k nadaljnjemu izobraževanju, jim je treba ponuditi individualno svetovanje: najprej, da spoznamo njihove kompetence in interese ter jim na podlagi tega pravilno svetujemo. *In preden se vpišejo v kakršno koli*

tako obliko izobraževanja, velja z njimi opraviti nek razgovor in jim povedati, kam jih bo to pripeljalo. Kaj to pomeni zanje, če se bodo udeležili tega ... kaj bodo s tem pridobili itn. (FS6)

Tudi ko se za določeno izobraževanje odločijo, jim je smiselno pomagati navezati stik z izobraževalnim zavodom, saj imajo gluhi pogosto slabše pisne kompetence, ker je njihov primarni jezik SZJ. V naslednji fazi, ko se gluha oseba vpiše na določeno izobraževanje ali tečaj, je zelo zaželeno svetovanje učiteljem, kaj gluhi ali naglušni udeleženci pomeni, katere prilagoditve so potrebne: oprema prostora za slišno zanko, predavanje, usmerjeno v slušatelje, ne v tablo, brez sprehajanja po predavalnici. Pomembno je tudi, da se predavatelj zaveda, da gluha ali naglušna oseba med predavanji ne more zapisovati odpredavanega, ker mora biti fokusirana na branje z ustnic ali na tolmača, če je ta prisoten. Vseh teh – za gluhe osebe zelo vsakdanjih stvari – slišči predavatelji praviloma ne poznajo in mnogi delajo napake nevede.

6 Sklepne ugotovitve in predlogi

Eden temeljnih ciljev držav članic EU, ki se izražajo v dokumentih UNESCO, Evropske komisije na področju izobraževanja in tudi v nacionalnih dokumentih, npr. ReNPIO 2022–2030, je spodbuditi čim višjo udeležbo prebivalstva v programih formalnega izobraževanja. Izpostavlja se, da je vsaj končana štiriletna srednješolska izobrazba zaželena, saj zagotovi pridobivanje temeljnih veščin, bodisi za nadaljevanje šolanja, za potrebe trga dela in višje zaposljivosti bodisi za lažje delovanje v družbi (Beltram, Žalec, Mirčeva, Turk, 2014). A analize kažejo, da nekatere skupine prebivalstva ne dosegajo želene izobrazbe in zato so v družbi in pri delu marginalizirane. Skupina gluhih in naglušnih odraslih je zagotovo ena od teh. Kakšna je natančno raven izobrazbe te skupine odraslih se natančno ne ve, kajti v evidencah je praviloma sestavni del širše skupine invalidov, a posredne analize, ki temeljijo na parcialnih podatkih, opozarjajo na nizke izobraževalne dosežke teh odraslih, ne samo v slovenski družbi, temveč tudi v mednarodnem okolju. Temeljni namen projekta je bil raziskati udeležbo gluhih in naglušnih odraslih v programih formalnega (osnovnošolskega in srednješolskega) izobraževanja. Ta je bil kasneje nekoliko dopolnjen,⁶ tako smo preučevali tudi udeležbo manj slišočih odraslih v nekaterih programih neformalnega izobraževanja. Analiza je pokazala, da se gluhi in naglušni odrasli ne udeležujejo programov osnovnošolskega izobraževanja, ne v ustanovah namenjene gluhim in naglušnim prebivalcem, ne v programu osnovna šola za odrasle, ki je namenjen izključno odrasli populaciji in ga izvajajo predvsem ljudske univerze. V programih srednješolskega izobraževanja smo prepoznali nekaj gluhih in naglušnih odraslih, bolj v programih, ki so potekali v srednješolskih ustanovah z oddelkom za odrasle in manj na ljudskih univerzah, ki so ustanove, predvsem namenjene izobraževanju populacije odraslih. Vendar je tudi v srednješolskih ustanovah udeležba gluhih in naglušnih odraslih zelo nizka in ne zadosti potrebam te skupine po pridobivanju višje izobrazbene stopnje.

Ker je bila raven udeležbe gluhih in naglušnih odraslih v programih izobraževanja izjemno nizka, smo želeli ugotoviti razloge, ki pojasnjujejo te izide. Anketiranci, ki so sodelovali v kvantitativnem delu te študije, so opozorili na nekatere objektivne dejavnike in razloge, ki pojasnjujejo nizko izobraževalno udeležbo odraslih v teh ustanovah: npr. nizko zanimanje te skupine za vpis v programe osnovnošolskega ali srednješolskega izobraževanja, pomanjkanje sredstev za učno pomoč in izvedbo drugih prilagoditev, premalo sodelovanja med izobraževalnimi ustanovami in

⁶ Potem, ko smo ugotovili, da je udeležba gluhih in naglušnih odraslih v programih formalnega izobraževanja izredno nizka.

društvi, opozorili pa so tudi na pomanjkanje strokovnega kadra ali neusposobljenost učiteljev za delo s to ranljivo skupino. To je pomembna ugotovitev, namreč eden od ciljev te študije je bil preučiti, koliko so bili učitelji oziroma izobraževalci odraslih in drugi strokovni delavci v izobraževalnih ustanovah opolnomočeni za delo z gluhih in kakšne možnosti so imeli za prilagajanje dela potrebam gluhih in naglušnih odraslih v izobraževalnih ustanovah. Tudi učitelji, ki so imeli možnost, da na odprta vprašanja presodijo svojo usposobljenost in pripravljenost za delo z gluhih, so bili zelo samokritični. Izpostavili so, da niso dobro pripravljeni za delo s to ranljivo skupino in so izrazili željo, da bi se dodatno izobraževali, če se bo v prihodnosti izkazal večji interes za izobraževanje gluhih in naglušnih odraslih. Njihove izjave je podkrepila tudi kvantitativna analiza, ki je pokazala, da na ljudskih univerzah ni bilo niti enega učitelja ali strokovnega delavca, ki bi ocenil, da je pripravljen za delo z gluhih, v srednješolskih ustanovah z oddelkom za odrasle pa je bilo opolnomočenih zelo malo učiteljev in strokovnih delavcev. Učitelji so imeli največ težav pri spremljanju izobraževanja, povedali so tudi, da brez podpore tolmačev ne bi uresničili izobraževalnih ciljev. Izzivi na ravni organizacije so bili zelo podobni kot tisti, s katerimi so se srečali učitelji pri delu. Na ravni organizacije je bilo treba zagotoviti učno okolje, kjer se lahko izvajajo prilagoditve in zagotovi možnost za individualno delo z odraslimi udeleženci. Analiza je pokazala, da so izobraževalne ustanove premalo pripravljene na delo s skupino gluhih in naglušnih, ne glede na usposobljenosti kadra in ne glede na prostorske (učilnice ne omogočajo uporabe slišnih zank) ali organizacijske pripravljenosti. Nekateri, ki so v preteklosti imeli naglušne udeležence, so poudarili, da naglušne osebe pri delu potrebujejo jasnejšo, predvsem pa glasnejšo razlago. Predlogi, ki so jih anketiranci podali za bolj kakovostno delo z obravnavano skupino, so: organiziranje dodatnih programov izobraževanja in usposabljanja učiteljev in strokovnih delavcev za delo z gluhih in naglušnimi odraslimi, zagotavljanje podatkov o možnostih sodelovanja s tolmači za slovenski znakovni jezik, priprava učnih gradiv, ki so v pomoč tako učiteljem pri podajanju znanja kot udeležencem pri učenju, prilagajanje normativov potrebam te ranljive skupine, več sodelovanja z društvi, kar bi pripomoglo k dodatni motivaciji oseb za vključitev v programe izobraževanja odraslih.

Ob omenjenih razlogih, ki so bili izpostavljeni s strani strokovnega kadra v izobraževalnih organizacijah, je treba opozoriti tudi na nizko motivacijo za izobraževanje gluhih in naglušnih odraslih, ki smo jo zaznali v času intervjuvanja teh oseb. Nizka motivacija je v prvi vrsti povezana z zelo negativnimi poprejšnjimi izobraževalnimi in učnimi izkušnjami gluhih in naglušnih oseb. Namreč, večina intervjuvanih gluhih in naglušnih je izjavila, da se je v času rednega izobraževanja počutila nesprejeto; premalo so jih razumeli in podprli tako učitelji, drugi strokovni delavci v izobraževalnih ustanovah rednega izobraževanja kot tudi slišni sovrstniki. V času rednega šolanja

so se gluhi in naglušni pogosto počutili osamljeno in nerazumljeno tudi v najožjem družinskem krogu. Starši/svojci in sorodniki so bili nemalokrat premalo opolnomočeni in pripravljeni, da podprejo otroke s slušnimi težavami.

Razlogi in potrebe po izobraževanju in usposabljanju so v odrasli dobi pogosto povezani z možnostmi za zaposlitev in zato smo skušali ugotoviti, kakšne so perspektive preučevane skupine glede zaposlovanja. S tem namenom smo v okviru fokusne skupine pridobili mnenja tako pristojnih na zavodu za zaposlovanje kot delodajalcev, ki so imeli določene izkušnje z zaposlovanjem gluhih oseb. Analiza je pokazala, da so na splošni ravni gluhi in naglušni odrasli zelo težko zaposljivi, kar zelo negativno vpliva na motivacijo, da bi se dodatno izobraževali, saj je eden od ciljev izobraževanja pridobitev dela. Nezmožnost verbalne komunikacije jih po eni strani ovira pri delu in zato so tudi številna delovna mesta zanje nedostopna. Po drugi strani imajo delodajalci določene predsodke in niso pripravljeni izvesti niti preprostih prilagoditev tudi takrat, ko narava dela ne zahteva verbalnega komuniciranja. Zato so bili intervjuvani brezposelni redko kdaj povabljeni na razgovor za delo, čeprav so velikokrat aplicirali na določena delovna mesta. Fokusne skupine so se udeležili tudi delodajalci, ki so zaposlovali gluhe in naglušne osebe. Ti so v pogovoru poudarili, da so gluhi lahko zelo uspešni pri opravljanju delovnih nalog, če so primerno usposobljeni za delo in da so običajno zelo natančni in zanesljivi. Tukaj želimo izpostaviti še stališče udeležencev fokusne skupine iz Zavoda za zaposlovanje, ki so opozorili, da je velika ovira pri spremljanju in zaposlovanju gluhih in naglušnih oseb, da številne ustanove, evidentirajo in obravnavajo te odrasle kot invalidne osebe in ne kot osebe, ki imajo slušne težave. Akterji v okolju, če se posebej ne pozanimajo, ne vedo, da gre za posameznike, ki imajo težave s sluhom.

Ne nazadnje smo prikazali nekatere smernice in prakse organiziranja izobraževanja gluhih in naglušnih v državah EU in širše. S področja izobraževanja manj slišočih odraslih je bilo sicer izjemno malo literature, za razliko od literature, ki se je osredotočila na izobraževanje manj slišočih otrok in mladostnikov. Kljub temu je naša analiza na splošni ravni pokazala, da v državah EU ni enotnega ali dokončno oblikovanega modela, ki bi bil uporaben pri izobraževanju gluhih in naglušnih odraslih, in da vsaka država sprejema rešitve, ki so zanjo najbolj učinkovite. Nekatere države (npr. skandinavske) ponujajo različne priložnosti izobraževanja in usposabljanja gluhih oseb. Zaradi humanistične zasnove teh ustanov in programov, ki jih ponujajo, se teh programov udeležujejo gluhi in naglušni odrasli tudi iz drugih držav Evrope in širše. V besedilu smo predstavili nekatere splošne smernice in modele, ki so lahko uporabne tudi za populacijo odraslih v Sloveniji.

Nizka udeležba gluhih in naglušnih odraslih v programih formalnega izobraževanja je izziv pri načrtovanju njihovega izobraževanja v prihodnje iz več razlogov. Gluhi in naglušni odrasli imajo v

povprečju nižjo izobrazbo kot slišči prebivalci, kar je ovira za uresničevanje ciljev na različnih področjih (osebnega, družbenega, delavnega). Po drugi strani spretnosti in znanja, ki so na dokaj nizki ravni, je treba nadgraditi, dopolniti in aktualizirati. V nadaljevanju predstavljamo nekatera priporočila, ki so nastala na podlagi pridobljenih rezultatov.

- **Pri načrtovanju izobraževanja je treba upoštevati potrebe gluhih in naglušnih odraslih.** Medtem ko je pri nekaterih udeležencih cilj izobraževanja pridobivanje osnovnošolske izobrazbe za nadaljevanje šolanja, je pri drugih glavni motiv za udeležbo v programih formalnega izobraževanja pridobivanje ali ohranitev delovnega mesta. Pri tretjih je motiv za izobraževanje osebni razvoj, priložnost za druženje in navezovanje stikov. Pri snovanju in izvedbi programa je smiselno, da se upoštevajo tudi druge potrebe, npr. osebni razvoj, socialne potrebe ali aktivnejše sodelovanje v lokalnem okolju. Te potrebe morajo biti prepoznane in evidentirane (v osebnem izobraževalnem načrtu) pred začetkom izobraževanja vsake gluhe ali naglušne osebe.
- **Vključevanje gluhih in naglušnih odraslih v program Osnovna šola za odrasle - OŠO.** Program OŠO omogoča odraslim, da si pridobijo osnovnošolsko izobrazbo, bodisi za vključevanje v nadaljnje izobraževanje, za pridobitev izobrazbe ali za lažje vključevanje na trg dela in družbo. Program je pripravljen posebej za populacijo odraslih in ima posebej pomembno vlogo za opismenjevanje najbolj ranljivih skupin odraslih ter je zelo relevanten za populacijo gluhih in naglušnih odraslih. Sicer Evalvacija programa OŠO (2012) je pokazala nekatere pomanjkljivosti programa v smislu, da premalo upošteva raznolikost potreb ranljivih skupin in da je premalo uspešen in inkluziven. Pri oblikovanju izhodišč za nov program OŠO in snovanju programa bo treba bolj upoštevati specifične manj sliščih, ki so pomembna ranljiva skupina. **Na podlagi analiz je treba program aktualizirati in ga dopolniti z vsebinami in izvedbenimi prvinami, ki so uporabni tudi za populacijo manj sliščih.**
- Izvedbo izobraževanja (v smislu izobraževalnih metod, vsebin in oblik izobraževanja) je **treba čim bolj prilagoditi gluhim odraslim** udeležencem glede na njihove interese, ki izvirajo iz njihovih značilnosti. Biti mora bolj odprta in upoštevati posebnosti in raven prizadetosti, in interesov odraslih, upoštevati njihovo znanje in predznanje, pridobljeno v formalnem in neformalnem izobraževanju, učne zmožnosti, družinsko (ali so starši/svojci gluhi in ali poznajo jezik gluhih), socialno okolje in druge za učenje pomembne dejavnike. Tu je treba poudariti, da imajo pri doseganju učnih ciljev odločilno vlogo ustrezno usposobljeni izobraževalci in strokovni delavci. **Načrtno usposabljanje ključnih kadrov**

za andragoško delo s to specifično skupino je pomemben ukrep, ki lahko izboljša udeležbo gluhih in naglušnih odraslih v programih formalnega in neformalnega izobraževanja in izboljša njihove učne dosežke.

- **Učna pomoč ter podporne dejavnosti naj bodo zagotovljene vsem gluhih in naglušnim udeležencem, ki jo potrebujejo.** V zvezi s tem je treba opredeliti podporno mrežo, ki jo sestavljajo različni programi in dejavnosti. To pomeni, da je njihovim izobraževalnim potrebam treba nameniti dodatno pozornost, ne le z vidika učne podpore, temveč tudi z vidika pomoči pri preseganju ovir, ki izhajajo iz družbene prikrajšanosti in je skladna z načeli pozitivne diskriminacije. Za gluhe udeležence v oddelkih opismenjevanja je smiselno, da se omogoči daljši čas izvajanja programa, upoštevajoč individualni izobraževalni načrt.
- **Za doseganje bolj kakovostnega izobraževanja in doseganja učnih ciljev je treba pripraviti učna gradiva, prilagojena gluhih.** Priprava učnih gradiv za gluhe in naglušne odrasle, ki jih pripravljajo učitelji, naj bo ustrezno ovrednotena in financirana v okviru standardov in normativov. Za medsebojno izmenjavo gradiv – primerov dobre prakse je smiselno, da se vzpostavi spletni portal, ki bo na voljo vsem učiteljem OŠO in SŠ na nacionalni ravni.
- **Pri načrtovanju programov formalnega izobraževanja je treba zagotoviti ustrezno število vavčerjev za spremljanje izobraževanja in podporo odraslih udeležencev formalnega izobraževanja.** Vsaki gluhi osebi pripada 30 vavčerjev, kar pomeni poplačilo stroškov tolmačenja v obsegu 30 ur letno za individualne potrebe gluhe osebe. Dijaki in študenti, ki zaradi potreb, povezanih s šolanjem, potrebujejo povečan obseg storitev tolmačenja, pripada 100 vavčerjev, kar pomeni, da lahko uveljavljajo plačilo storitev tolmačenja skupaj največ 100 ur letno. Ta dikcija pa velja zgolj za redno šolajoče se (dijake in študente) in ne za odrasle udeležence izobraževalnih programov.
- Analiza je pokazala, da velikokrat gluhi in naglušni odrasli, poleg nizkih izobraževalnih dosežkov, imajo tudi izrazito negativne izkušnje s poprejšnjim učenjem oz. formalnim izobraževanjem. Kavkler 2010 ob tem poudarja, da je poseben problem, da odrasli, ki ponovno vstopajo v formalne oblike izobraževanja, težko nadomestijo izobrazbene primanjkljaje iz mladinskega izobraževanja ter da so odrasli, ki si niso pridobili pozitivnih izobraževalnih izkušenj v mladosti, le redko motivirani za izobraževanje v odraslosti, uspešnosti in prilagajanja programa njihovim potrebam. Z vidika izobraževalne politike je pomembno, **da se omenjene posebnosti upoštevajo pri načrtovanju programov v smislu pozitivne diskriminacije, ki vključuje dodatno podporo udeležencem pri**

izobraževanju. Resolucija Nacionalnega programa IO 2020–2030 tukaj predvideva razvijanje in uvajanje novih izobraževalnih pristopov in animacij za manj izobražene in motivirane odrasle, kot je to npr. osebno mentorstvo (ReNPIO 2022-2030).

- **Za vse udeležence v OŠO se zagotovita informiranje in svetovanje za načrtovanje izobraževanja in razvoja kariere, pred, med in po končanem programu osnovnošolskega ali srednješolskega izobraževanja.** Za kakovostno in uspešno doseganje in izvedeno svetovanje mora biti ustrezno usposobljen svetovalec v izobraževanju odraslih, zato naj se razvijajo ustrezni programi nadaljnega usposabljanja svetovalcev za učinkovitejše doseganje ter vključevanje ranljivih skupin odraslih (Vilič Klenovšek, 2023). V vsebine usposabljanja za gluhe in naglušne odrasle mora biti vključeno nadgrajevanje znanja o značilnostih in potrebah te ranljive skupine odraslih v regionalnih okoljih.
- Pregled mednarodne literature je pokazal, da za uspešno zaključevanje programov formalnega izobraževanja, bodisi osnovnošolskega ali srednješolskega izobraževanja, je izjemno pomembna ozaveščenost staršev gluhih in naglušnih otrok. V poročilu je bil podan primer dobre prakse na Norveškem. Starši gluhih in naglušnih otrok v tej državi imajo priložnost, da se do otrokovega 17. leta starosti udeležijo posebnega izobraževanja, kjer se naučijo znakovnega jezika ter se seznanijo s specifikami in s pravicami otrok in staršev, ki bi omogočile izboljšanje njihovih učnih dosežkov in izboljšale kakovost bivanja. Raziskava PIAAC je pokazala, da je vloga, izobrazba in ozaveščenost staršev še posebej matere, v Sloveniji izrazito napoveduje verjetnost udeležbe posameznika v programih formalnega izobraževanja (Mirčeva 2018). Slovenija še posebej izstopa glede signifikantnosti vpliva, saj so bolj izobraženi starejši, tudi dejavnejši pri prenašanju učnih vrednot, navad, učne kulture in tudi lažje razumejo specifikke in potrebe gluhih in naglušnih potomcev. **Zato je izobraževanje staršev manj slišočih mladostnikov in odraslih izziv za andragoško stroko za doseganje višjih izobraževalnih in učnih dosežkov gluhih v katerem koli obdobju njihovega življenja.**
- **Ozaveščanje delodajalcev za zaposlovanje in izobraževanje ter usposabljanje manj slišočih zaposlenih.** Analiza je pokazala, da imajo delodajalci glede zaposlovanja velikokrat predsodke, niso seznanjeni z znanjem in spretnostmi gluhih in naglušnih ter da se redkokdaj odločijo za njihovo zaposlitev. Po drugi strani delodajalci, ki imajo izkušnje

za zaposlovanjem posameznikov iz te skupine, delijo pozitivne izkušnje in lastnosti (npr. zanesljivost, natančnost in pri mnogih tudi motiviranost za učenje in napredovanje).

- Analiza je opozorila na pomanjkanje podatkov o gluhih in naglušnih odraslih. Potrebno je **zagotavljanje podatkov/statistik o gluhih in naglušnih**, kar je nujna podlaga za načrtovanje in izvedbo različnih ukrepov / politik / programov za to populacijo. Ureditev podatkov bi zato zahtevala pregled že izdanih odločb ter vzpostavitev ustrezne evidence (redno beleženje v bazo podatkov).
- **Podpreti neformalno izobraževanje gluhih in naglušnih v skladu z njihovimi potrebami.**

Gluhi in naglušni odrasli se radi udeležujejo programov neformalnega izobraževanja, ki potekajo bodisi pri njihovem delu bodisi v društvih gluhih in naglušnih. Vendar je analiza pokazala, da se premalo udeležujejo programov neformalnega izobraževanja, ki so na voljo širši populaciji odraslih ter se organizirajo v izobraževalnih ustanovah za izobraževanje odraslih, bodisi v delovnih organizacijah, kulturnih ustanovah itn. V Sloveniji obstaja bogata ponudba programov in možnosti neformalnega izobraževanja (študijski krožki, dogodki v okviru tednov vseživljenjskega učenja, parada učenja, središča za samostojno učenje, programi za pridobivanje temeljnih znanj in spretnosti), s katerimi so gluhi premalo seznanjeni in jih premalo izkoriščajo. Bolj množično vključevanje gluhih in naglušnih oseb v širše programe neformalnega izobraževanja je naslednji izziv. Ta je povezan tako z zagotavljanjem sistemskih pogojev, zagotavljanjem materialnih, kadrovskih in prostorskih pogojev za to. Ne nazadnje tudi ozaveščanje gluhih in naglušnih o možnostih neformalnega izobraževanja v državi je izziv, ne zgolj za ustanove in društva na tem področju, temveč za širšo andragoško srenjo.

Literatura in viri

Christiansen, J. B., Barnartt, S. N. (1995). *Deaf President Now: The 1988 revolution at Gallaudet University*. Washington DC: Gallaudet University Press.

Deaf Education. Wikipedia. Pridobljeno 3.2.2023 s https://en.wikipedia.org/wiki/Deaf_education.

Deafness and hearing loss. Key Facts. World Health Organisation. Pridobljeno 2.3.2023 s <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>.

Deafness in Denmark. Wikipedia. Pridobljeno 3.3.2023 s https://en.wikipedia.org/wiki/Deafness_in_Denmark.

Edwards, R.A.R. (2012). *Words Made Flesh: Nineteenth-Century Deaf Education and the Growth of Deaf Culture*. New York: New York University Press.

Evropska strategija o invalidnosti za obdobje 2010–2020: Obnovljena zaveza za Evropo brez ovir. (2010). Bruselj. Pridobljeno 1.2.2023 s [https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=Hamill, A. C., Stein, C. H. \(2011\). Culture and empowerment in the Deaf community: An analysis of internet weblogs](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=Hamill, A. C., Stein, C. H. (2011). Culture and empowerment in the Deaf community: An analysis of internet weblogs)". Journal of Community & Applied Social Psychology. 21 (5): 388–406.

Janhar Černivec, V. *Norveška: Izobraževalni sistem za gluhe*. Gradivo je nastalo v okviru projekta Trap up (Transnational Professional Upgrading Project). Interno gradivo: Andragoški center Slovenije.

Juhart, M. (2023). Velik dosežek za slovenski znakovni jezik: 62.a člen ustave. Delo: Ljubljana. Pridobljeno 10.10.2023, s <https://www.delo.si/novice/slovenija/velik-dosezek-za-slovenski-znakovni-jezik-62-a-clen-ustave/>

Jelenc, Z. (1991). *Terminologija izobraževanja odraslih*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Kavkler, M., (2010). Izobraževalna uspešnost učencev s specifičnimi učnimi težavami – izziv za pedagoško stroko. V: *Specifične učne težave v vseh obdobjih*: Zbornik prispevkov. Tretja mednarodna konferenca o specifičnih učnih težavah v Sloveniji in Nacionalna konferenca Tempus, Ljubljana 1. in 2. 10. 2010. Ljubljana: Društvo Bravo. Str. 117-128.

Konvencija o pravicah invalidov. (2008). Pridobljeno 12.10.2022 s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/1c24133420/Konvencija-o-pravicah-invalidov.pdf>

Kordeš, U. Smrdu, M. (2005). *Osnove kvalitativnega raziskovanja*. Koper: Založba Univerze na Primorskem. Pridobljeno 1.11.2022 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-TFMXKCNQ>.

Lehtomäki, E. (2004). Education and employment: Gender differences among people deaf or hard-of-hearing from childhood. In K. Kristiansen & R. Traustadottir (Eds.), *Gender and disability. Research in the Nordic countries* (pp. 115–133). Sweden: Studentlitteratur.

Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo. Pridobljena 6.7.2022 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-C11L6WB5>.

Mirčeva, J. (2018). Slovenski model udeležbe odraslih v izobraževanju v kontekstu mednarodne primerjave. *Spretnosti odraslih*. Str. 103-116. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Možina, E., Knaflič, L., Kodelja Starin, J. (2000): *Pismenost odraslih v Sloveniji*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Možina, E., Mirčeva, J., Zagmajster, M., Žalec, N. (2012). Zaključno poročilo o rezultatih evalvacije programa 2011-2012. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Osemdeset let organiziranega delovanja gluhih in naglušnih na Slovenskem 1931-2011. (2011). Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije. Pridobljeno 12.11.2022 s <https://www.zveza-gns.si/uploads/datoteke/ZDGNS%20monografija.pdf>.

OECD (2016). *Skills Matter. Further results of the Survey of Adult Skills*. Pariz: OECD Publishing.

Pangerc Pahernik, Z., Brenk, E. (2023). Z ozaveščanjem do kulture vseživljenjskosti učenja. Monografija v pripravi.

Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji za obdobje 2022–2030. Uradni list RS, št. 49/22. Pridobljeno 2.8.2022 s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO138>.

Rezar, P. (2021). Osebe z naglušnostjo ali gluhoti. V Srebotnik, I. & Povše M. (Ur.): *Izzivi inkluzije pri vseživljenjskem učenju in izobraževanju odraslih s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Andragoško društvo Slovenije.

Rydberg, E., Gellerstedt, L.C., Danermark, B. (2009). Toward an equal level of educational attainment between deaf and hearing people in Sweden? *Deaf Stud Deaf Educ*. Summer; 14(3):312-23. doi: 10.1093/deafed/enp001. Epub 2009 Feb 16.

Rydberg E, Gellerstedt LC, Danermark B. (2010). The position of the deaf in the Swedish labor market. *Am Ann Deaf*. Spring;155(1):68-77.

Spletna stran. Zveze gluhih in naglušnih Slovenije. <https://zveza-gns.si/>

Tratnik, M. (2002). *Osnove raziskovanja v managementu*. Koper: Visoka šola za management.

Ustava R Slovenije (1991). UL. Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a). Pridobljeno 3.12.2022 s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1>

Vilič, Klenovšek, T. (2023). Vloga svetovalne dejavnosti v izobraževanju odraslih za pravičnejšo udeležbo odraslih v vseživljenjskem učenju. V: *Udeležba odraslih v vseživljenjskem učenju: stanje, značilnosti in razlogi*. Zaključno poročilo. Gradivo v pripravi – interno gradivo. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

World Health Organisation (WHO) (2022). Deafness and Hearing Loss. Key facts. Pridobljeno 5.10.2022 s <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>.

Zakon o gimnazijah. Uradni list RS, št. 1/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/17, 6/18 – ZIO-1 in 46/19. Pridobljeno 18.12.2022 s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO450>.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22, 158/22 – ZDoh-2AA in 71/23) s : <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445>.

Zakon o osnovni šoli. Uradni list RS št. 46/16. Pridobljeno 5.12.2022 s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448>

Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju. Uradni list RS, št. 79/06, 68/17 in 46/19). Pridobljeno 15.12.2022 s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4325>.

Zakon o socialnem vključevanju invalidov. Uradni list RS, št. 30/18, 196/21 – ZDOsk in 206/21 – ZDUPŠOP). Pridobljeno 2.12.2022 s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7808>.

Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika. Uradni list RS, št. 96/02. Pridobljeno 3.11.2022 s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1713>.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Uradni list RS, št. 54/2000, 118/2006, 52/2010 - odl. US, 58/2011 - ZUOPP-1, 40/2012 - ZUJF, 90/2012 Pridobljeno 12.12.2022 s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2000-01-2496?sop=2000-01-2496>

Zakon o višjem strokovnem izobraževanju. Uradni list RS, št. 86/04, 100/13 in 54/22 – ZUPŠ-1. Pridobljeno 12.12.2022 s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4093>.

Priloga 1a – anketa za srednje šole

Priloga 1a: Udeležba gluhih in naglušnih v izobraževanju odraslih

Vprašalnik

Kratko ime ankete: Srednje šole
Število vprašanj: 28
Število spremenljivk: 53
Status: Aktivna od: 23.08.2022 Aktivna do: 23.11.2022
Avtor: Jasmina Mirčeva, Mirna Macur
Spreminjal: Mirna Macur , 26.08.2022

Prosim, če si vzamete 5 minut časa in s klikom na "Naslednja stran" pričnete z izpolnjevanjem vprašalnika.

Q1 - Prosim, vpišite naziv vaše izobraževalne organizacije:

Q2 - Ali so bili v vaši izobraževalni organizaciji v zadnjih petih letih udeleženi gluhi ali naglušni odrasli?

☐ Da

☐ Ne

IF (1) Q2 = [1] (Da)

Q4_2 - V katerih programih srednješolskega izobraževanja v letu 2021/22 so bili udeleženi gluhi in naglušni odrasli? Prosim, vpišite!

Možnih je več odgovorov

- ☐ gimnazijski programi
- ☐ programi strokovnega izobraževanja (štiri letni)
- ☐ programi poklicnega izobraževanja (tri letni)
- ☐ programi nižjega poklicnega izobraževanja (dvoletni)
- ☐ Drugo:

IF (2) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)d] (nižji poklicni program (2letni))

Q3 - Število udeležencev v programih nižjega poklicnega izobraževanja: _____

IF (2) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)d] (nižji poklicni program (2letni))

Q19_2 - Prosim, napišite ime/imena nižjega poklicnega programa:

IF (2) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)d] (nižji poklicni program (2letni))

Q4 - Koliko gluhih in naglušnih odraslih je program(e) uspešno zaključilo? _____

IF (3) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)c] (poklicni program (3letni))

Q5 - Število udeležencev v programih poklicnega izobraževanja (tri letnega):

IF (3) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)c] (poklicni program (3letni))

Q6 - Prosimo, napišite ime poklicnega programa/ov:

IF (3) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)c] (poklicni program (3letni))

Q7 - Koliko gluhih in naglušnih odraslih je program(e) uspešno zaključilo? _____

IF (4) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)b] (programi strokovnega izobraževanja (4 letni))

Q8 - Število udeležencev v programih strokovnega izobraževanja: _____

IF (4) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)b] (programi strokovnega izobraževanja (4 letni))

Q9 - Prosimo, napišite ime strokovnega programa/ov:

IF (4) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)b] (programi strokovnega izobraževanja (4 letni))

Q10 - Koliko gluhih in naglušnih odraslih je program(e) uspešno zaključilo?

IF (5) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)a] (gimnazijski programi)

Q11 - Število udeležencev v gimnazijskih programih: _____

IF (5) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)a] (gimnazijski programi)

Q12 - Prosimo, napišite ime gimnazijskega programa/ov:

IF (5) Q4_2 = [Q4\s\do5(2)a] (gimnazijski programi)

Q13 - Koliko gluhih in naglušnih odraslih je program(e) uspešno zaključilo?

IF (1) Q2 = [1] (Da)

Q14 - Kakšno dodatno pomoč zagotavljate gluhih in naglušnim odraslim pri izobraževanju in usposabljanju v izobraževalni organizaciji?

Možnih je več odgovorov

☐ Pomoč pri učenju nasplošno

☐ Dodatne ure pouka pri posameznih predmetih

- ☐ Dodatno razlago težje snovi med uro
- ☐ Instrukcije pri posameznih predmetih
- ☐ Več ponavljanja in utrjevanja
- ☐ Pomoč povezana z njihovo specifiko (s slušnimi težavami)
- ☐ Drugo, kaj:
- ☐ Gluhi in naglušni ne potrebujejo dodatne pomoči pri učenju

IF (7) Q2 = [2] (Ne)

Q15 - Zakaj v vaši ustanovi v zadnjih petih ni bilo vključenih gluhih in naglušnih odraslih?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Ni bilo zanimanja
- ☐ Ni bilo programov prilagojenih gluhim in naglušnim odraslim
- ☐ Ni bilo učiteljev, ki bi bili usposobljeni za delo z gluhi in naglušnimi udeleženci
- ☐ Drugo:

Q16 - Ali delajo v vaši izobraževalni ustanovi učitelji ali drugi strokovni sodelavci, ki poznajo jezik gluhih (znakovni jezik), ali so usposobljeni za delo s to ranljivo skupino?

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Nisem seznanjen(a)

Q17 - Ali boste v prihodnosti v programe vaše organizacije vključevali gluhe in naglušne odrasle?

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Ne vem

IF (8) Q17 = [1] (Da)

Q18 - V katere programe načrtujete vključevanje gluhih in naglušnih udeležencev!

IF (8) Q17 = [1] (Da)

Q19 - Kako ste kadrovsko pripravljeni za delo z gluhi in naglušnimi odraslimi?

- ☐ Dobro
- ☐ Srednje
- ☐ Nismo pripravljeni

IF (8) Q17 = [1] (Da)

Q20 - Kako ste na organizacijski ravni pripravljeni za delo z gluhi in naglušnimi odraslimi?

- ☐ Dobro
- ☐ Srednje
- ☐ Nismo pripravljeni

Q21 - Če ste v preteklosti v vaših programih imeli gluhe in naglušne udeležence, prosimo navedite, s kakšnimi izzivi so se soočali učitelji in drugi strokovni sodelavci.

Q22 - Kakšni so bili izzivi na ravni organizacije pri delu z gluhi in naglušnimi?

Q23 - Kako učitelji in drugi strokovni sodelavci doživljajo lastno usposobljenost za delo z gluhi in naglušnimi odraslimi?

- ☐ Večina učiteljev meni, da niso usposobljeni
- ☐ Večina učiteljev meni, da bi potrebovali dodatna znanja
- ☐ Večina učiteljev meni, da so dovolj usposobljeni
- ☐ Ne vem

IF (9) Q23 = [2] (Večina učiteljev meni, da bi potrebovali dodatna znanja)

Q24 - Katera dodatna znanja bi potrebovali učitelji gluhih in naglušnih odraslih?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Didaktična
- ☐ Znanje znakovnega jezika
- ☐ Znanje za delo z odraslimi udeleženci
- ☐ Drugo:

IF (10) Q23 = [1] (Večina učiteljev meni, da niso usposobljeni)

Q25 - Katera dodatna znanja bi potrebovali učitelji gluhih in naglušnih odraslih?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Didaktična
- ☐ Znanje znakovnega jezika
- ☐ Znanje za delo z odraslimi udeleženci
- ☐ Drugo:

Q26 - Želite dodati kakšne predloge, ki bi pripomogli h kakovostnemu izobraževanju in usposabljanju gluhih in naglušnih odraslih v vaši ustanovi?

Priloga 1b – anketa za Ljudske univerze

Priloga 1b: Udeležba gluhih in naglušnih v izobraževanju odraslih

Vprašalnik

Kratko ime ankete: Ljudske univerze
Število vprašanj: 25
Število spremenljivk: 50
Status: Aktivna od: 26.08.2022 Aktivna do: 26.11.2022
Avtor: Jasmina Mirčeva, Mirna Macur , 23.08.2022
Spreminjal: Mirna Macur , 26.08.2022

Prosimo, če si vzamete 5 minut časa in s klikom na "Naslednja stran" pričnete z izpolnjevanjem vprašalnik.

Q1 - Naziv vaše izobraževalne ustanove:

Q2 - Ali so bili v vaši izobraževalni ustanovi v zadnjih petih letih udeleženi gluhi ali naglušni odrasli?

☐ Da

☐ Ne

IF (2) Q2 = [1] (Da)

Q3 - Ali so bili gluhi in naglušni odrasli udeleženi v programu Osnovne šole za odrasle?

☐ Da

☐ Ne, zakaj:

IF (3) Q3 = [1] (Da)

Q4 - Koliko gluhih in naglušnih odraslih je bilo udeležениh v programu Osnovna šola za odrasle v letu 2021/2022? Prosimo, vpišite število! _____

IF (3) Q3 = [1] (Da)

Q25\ _ 2 - Koliko gluhih in naglušnih odraslih je ta program uspešno zaključilo?

IF (2) Q2 = [1] (Da)

Q5 - Ali so bili gluhi in naglušni odrasli udeleženi v programu/ih srednješolskega izobraževanja?

☐ Da

☐ Ne, zakaj:

IF (4) Q5 = [1] (Da)

Q6 - Koliko gluhih in naglušnih odraslih je bilo udeleženih v programih srednješolskega izobraževanja v letu 2021/2022? Prosimo, vpišite število! _____

IF (4) Q5 = [1] (Da)

Q7 - V katerih programih srednješolskega izobraževanja so bili udeleženi gluhi in naglušni? Prosimo, vpišite ime programa/ov!

IF (4) Q5 = [1] (Da)

Q8 - Koliko gluhih in naglušnih odraslih je te programe uspešno zaključilo?

IF (2) Q2 = [1] (Da)

Q9 - Ali so bili gluhi in naglušni odrasli udeleženi v programih neformalnega izobraževanja in usposabljanja?

☐ Da

☐ Ne, zakaj:

IF (5) Q9 = [1] (Da)

Q10 - Koliko gluhih ali naglušnih odraslih je bilo udeleženih v programih neformalnega izobraževanja in usposabljanja? _____

IF (5) Q9 = [1] (Da)

Q11 - V katerih programih neformalnega izobraževanja in usposabljanja so bili udeleženi gluhi in naglušni odrasli? Prosimo, vpišite ime programa/ov!

IF (2) Q2 = [1] (Da)

Q12 - Ali delajo v vaši izobraževalni ustanovi učitelji ali drugi strokovni sodelavci, ki poznajo jezik gluhih (slovenski znakovni jezik) in so usposobljeni za delo s to ranljivo skupino?

☐ Da

☐ Ne

☐ Nisem seznanjen(a)

IF (2) Q2 = [1] (Da)

Q13 - Kakšno dodatno pomoč zagotavljate gluhim in naglušnim odraslim pri izobraževanju in usposabljanju v izobraževalni organizaciji?

Možnih je več odgovorov

☐ Pomoč pri učenju nasplošno

- ☐ Dodatne ure pouka pri posameznih predmetih
- ☐ Dodatno razlago težje snovi med uro
- ☐ Instrukcije pri posameznih predmetih
- ☐ Več ponavljanja in utrjevanja
- ☐ Pomoč povezana z njihovo specifikom (s slušnimi težavami)
- ☐ Drugom kaj:
- ☐ Gluhi in naglušni ne potrebujejo dodatne pomoči pri učenju

IF (6) Q2 = [2] (Ne)

Q14 - Zakaj v vaši ustanovi v zadnjih petih ni bilo vključenih gluhih in naglušnih odraslih?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Ni bilo zanimanja
- ☐ Ni bilo programov prilagojenih gluhih in naglušnim odraslim
- ☐ Ni bilo učiteljev, ki bi bili usposobljeni za delo z gluhihimi in naglušnimi udeleženci
- ☐ Drugo:

Q15 - Ali boste v prihodnosti v programe vaše organizacije vključevali gluhe in naglušne odrasle?

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Ne vem

IF (7) Q15 = [1] (Da)

Q16 - V katere programe programe?

Možnih je več odgovorov

- ☐ V program osnovnošolskega izobraževanja
- ☐ V programe srednješolskega izobraževanja
- ☐ V programe neformalnega izobraževanja

IF (7) Q15 = [1] (Da)

Q17 - Kako ste kadrovsko pripravljeni za delo z gluhihimi in naglušnimi odraslimi?

- ☐ Dobro
- ☐ Srednje
- ☐ Nismo pripravljeni

IF (7) Q15 = [1] (Da)

Q18 - Kako ste na organizacijski ravni pripravljeni za delo z gluhihimi in naglušnimi odraslimi?

- ☐ Dobro
- ☐ Srednje
- ☐ Nismo pripravljeni

Q19 - Če ste v preteklosti v programih vaše organizacije vključevali gluhe ali naglušne odrasle, navedite, s kakšnimi izzivi so se soočali učitelji in drugi strokovni sodelavci?

Q20 - Kakšni so bili izzivi na ravni organizacije pri delu z gluhi in naglušnimi?

Q21 - Kako učitelji in drugi strokovni sodelavci doživljajo lastno usposobljenost za delo z gluhi in naglušnimi odraslimi?

- ☐ Večina učiteljev meni, da niso usposobljeni
- ☐ Večina učiteljev meni, da bi potrebovali dodatna znanja
- ☐ Večina učiteljev meni, da so dovolj usposobljeni
- ☐ Ne vem

IF (8) Q21 = [1] (večina učiteljev meni, da niso usposobljeni)

Q22 - Katera dodatna znanja bi potrebovali učitelji, ki poučujejo gluhe in naglušne odrasle?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Didaktična
- ☐ Znanje znakovnega jezika
- ☐ Znanje za delo z odraslimi udeleženci
- ☐ Drugo:

IF (9) Q21 = [2] (večina učiteljev meni, da bi potrebovali dodatna znanja)

Q23 - Katera dodatna znanja bi potrebovali učitelji, ki poučujejo gluhe in naglušne odrasle?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Didaktična
- ☐ Znanje znakovnega jezika
- ☐ Znanje za delo z odraslimi udeleženci
- ☐ Drugo:

Q24 - Želite dodati kakšne predloge, ki bi pripomogli h kakovostnemu izobraževanju in usposabljanju gluhih in naglušnih odraslih v vaši ustanovi?

Priloga 2 – merski instrument fokusne skupine dne 18. 10. 2023

Priloga 2: Pogovor z različnimi deležniki o problematiki izobraževanja gluhih in naglušnih dne 18. 10. 2022

Pozdravljeni, moje ime je..... (predstavitev izvajalk in namen projekta)

Na današnji pogovor smo povabili različne deležnike, zato predlagam, da se najprej predstavite, da bo pogovor lažje stekel. Samo ime priimek in institucijo, iz katere prihajate:

Vprašanja za vse udeležence:

1. Na Andragoškem centru Slovenije razvijamo programe za izobraževanje odraslih. Zato nas najprej zanima, ali vaša ustanova ponuja kakršnekoli oblike izobraževanja, učenja, usposabljanja za gluhe in naglušne odrasle?

Podvprašanja:

Če v tem trenutku ne ponujate teh programov, ali ste morda takšne programe/dejavnosti izvajali v preteklosti? Če DA: Zakaj ste s tem prekinili? Če NE: komentirajte morebitne razloge?

Ali gre za programe izobraževanja za potrebe dela, za programe neformalnega izobraževanja, prostoročne aktivnosti, osebnostni razvoj?

2. Podatki kažejo, da se gluhi in naglušni odrasli redko udeležujejo organiziranih izobraževalnih dejavnosti; so skupina, ki je z vidika pridobivanja novih znanj in spretnosti marginalizirana. Kateri so po vaših izkušnjah temeljni problemi in izzivi s katerimi se srečujejo gluhi in naglušni odrasli pri izobraževanju, usposabljanju, učenju?

3. (vprašanje za konec pogovora) Katere spodbude, ne glede na to, ali so na ravni države, v organizacijah, kjer so gluhi zaposleni, v vašem društvu/združenju, v okolju, kjer živijo bi omogočile gluhim večjo izobraževalno udeležbo?

Vprašanja za izvajalce izobraževanj :

Kako (V kakšni organizacijski obliki) na vaši šoli/instituciji poteka izobraževanje in usposabljanje gluhih in naglušnih (samostojno učenje, priprava predstave/učnega dogodka, izobraževanje na daljavo, organizirano v skupini) ?

Kako dobro so učitelji, mentorji, inštruktorji v vaši organizaciji/šoli strokovno usposobljeni za reševanje učnih problemov gluhih in naglušnih odraslih? Kakšni so zanje izzivi pri delu z gluhimi in naglušnimi?

Podvprašanja

Katera dodatna znanja bi po vašem mnenju ali upoštevalje njihove zahteve potrebovali?

Ali menite, da bi s primerno obliko in vsebino stalnega strokovnega spopolnjevanja učiteljev lahko bistveno vplivali na učinkovitost njihovega dela, dvignili število uspešnih udeležencev, jih bolje pripravili za nadaljnje (formalno ali neformalno) izobraževanje, itd. ?

V kolikšni meri pri organizaciji izobraževalnih /učnih aktivnosti sodelujete tudi z drugimi izobraževalnimi, kulturnimi, ustanovami v regiji...?

Če, da na kakšen način. Če ne, zakaj ne?

Vprašanja za delodajalce in zavod za zaposlovanje:

Kakšne so vaše izkušnje z gluhimi in naglušnimi delavci? Ali so med zaposlenimi tudi gluhi in naglušni odrasli in koliko je takih?

Kakšne so njihove sociodemografske in poklicne značilnosti, npr. koliko so stari, kakšna je njihova izobrazba, kakšnega spola so, kakšno delo opravljajo, koliko časa so pri vas zaposleni, ali so zaposleni za določen, nedoločen čas? (delodajalci, zavod)

Kako uspešni so gluhi in naglušni pri opravljanju dela v vaši organizaciji?

Kakšne so njihove spretnosti? Koliko jih pri delu ovira gluhost, naglušnost? Ali menite, da so lahko koristni za vašo organizacijo, če so primerno usposobljeni? (delodajalci, zavod)

V katere oblike izobraževanja ste jih vključili?

Povejte nam, prosim; malo več o tem izobraževanju? Za kakšne vrste izobraževanja je šlo? Ali je šlo za pridobivanje splošnih kompetenc, kje je potekalo to izobraževanje, na kakšen način, ali so učitelji (inštruktorji, mentorji) poznali jezik gluhih in naglušnih, če ne, ali so pri tem pomagali tolmači? Če ne, zakaj ne?

Kako uspešni so gluhi in naglušni pri doseganju učnih ciljev za potrebe vaše organizacije? S kakšnimi ovirami se srečujejo pri izobraževanju? Kako jim pomagata, kadar imajo pri izobraževanju težave?

Na kakšen način spodbujate izobraževanje gluhih (gluhi se izobražujejo v času dela, se jim omogoči napredovanje, ohranitev dela, se jim zagotovi tolmačenje)? Imeti v zvezi s tem kakšne predloge izboljšav?

Ali bi bili pripravljeni zaposliti še kakšnega gluhega in naglušnega? (Če bi le ti imeli kakšne posebne kompetence? Katere?) (samo za delodajalce)

Vprašanja samo za predstavnike zavodov za zaposlovanje:

Ali zavod za zaposlovanje registrira gluhe in naglušne brezposelne odrasle, ali se ta skupina evidentira v sklopu skupine invalidov.

Če imate podatke, vas prosimo, da nam sporočite, kako velika je skupina gluhih in naglušnih, ki so registrirani na zavodu za zaposlovanje.

Koliko takšnih oseb je trenutno prijavljenih na vašem zavodu? Za kakšne vrste del se zanimajo? Kako zaposljivi so? ...

Kakšne so perspektive gluhih oziroma kakšne so njihove zaposlitvene možnosti?

Ali so gluhi in naglušni zainteresirani za zaposlitev ali menite, da jim zadošča invalidnina, ki jo pridobivajo s strani Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje?

V kolikšni meri so delodajalci zainteresirani za zaposlovanje gluhih in naglušnih odraslih?

Kdaj se odločajo za zaposlovanje te ranljive skupine?

Katera izobraževanja Zavod za zaposlovanje ponuja invalidom (gluhim in naglušnim) za večjo zaposljivost?

Kako pomagata gluhim pri iskanju zaposlitve? Katere zadrege imajo gluhi pri odzivanju na zaposlitvene možnosti?